

Արա Ղազարյան

ԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻ
ՄՇԱԿՄԱՆ
ՀԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

Implemented
by the Council of Europe

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

ԱՐԱ ՂԱԶԱՐՅԱՆ

ԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻ ՄՃԱԿՄԱՆ ՀԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԵՐԵՎԱՆ 2020

Ձեռնարկի հեղինակ՝
Եվրոպայի խորհրդի փորձագետ
Արա Ղազարյան

Ձեռնարկի պատրաստմանն աջակցել է
Եվրոպայի խորհրդի միջազգային փորձագետ
Առողուն Հոգնես Բերգը

Սույն ձեռնարկը պատրաստվել է «Աջակցություն քրեական արդարադարության բարեփոխումներին և Եվրոպական չափանիշների կիրառման ներդաշնակեցումը Հայաստանում» ծրագրի շրջանակներում, որը ֆինանսավորվում է Եվրոպական միության և Եվրոպայի խորհրդի «Գործընկերություն հանուն լավ կառավարման» կառուցակարգի կողմից: Սույն ձեռնարկում ներկայացված տեսակետները որևէ կերպ չեն արտահայտում Եվրոպական միության և Եվրոպայի խորհրդի պաշտոնական տեսակետները:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն 5

Թեմա 1	Իրավական-վերլուծական IRAC մեթոդական համակարգի ուսուցանում	9
Դաս 1	Հիմնախնդրի դուրսբերում	9
Դաս 2	Իրավական նորմի դուրսբերում	9
Դաս 3	Իրավական-վերլուծական ռազմավարություն	29
Դաս 4	Իրավական մեկնաբանություն	29
Թեմա 2	Դատական ակտերի շարահյուսություն և բառընտրություն	51
Դաս 5	Դատական ակտերի շարահյուսություն	53
Դաս 6	Դատական ակտերի բառընտրություն	60
Թեմա 3	Դատական ակտերի վկայակոչում նախադեպային իրավունքում	69
Դաս 7	Մարդու իրավունքների եվլուպական դատարանի որոշումների վկայակոչումը դատական ակտերում	69

Թեմա 4	Խոցելի խմբերի վերաբերյալ դատական ակտեր կազմելու առանձնահատկությունները	79
Դաս 8	Հաշմանդամություն ունեցող անձինք	79
Դաս 9	Վարժություններ	79
Դաս 10	Վարժություններ	79

Ներածություն

«Դատական ակտերի մշակման հմտություններ» ձեռնարկը գործնական ուղեցույց է Արդարադատության ակադեմիայի դասվարների համար, ում ունկնդիրները դատավորներ, դատավորների օգնականներ ու դատավորների թեկնածուներ են: Ձեռնարկը կարող է օգտագործվել նաև այլ ոլորտի իրավաբանների համար՝ ճանաչողական նպատակով: Ձեռնարկը քայլ առ քայլ ուղեցույց է դասընթացներ վարելու համար: Ներառված են և տեսական, և գործնական նշանակության ուսումնական նյութեր, թեև բովանդակության մեծ մասը գործնական վարժությունների, պարապմունքների համար նախատեսված նյութեր են:

Դասընթացների հիմնական նպատակը դատական ակտերին պարզություն ու հստակություն հաղորդելն է: Սա ընդհանուր ռազմավարություն է, որին ձգտում են Եվրոպայի խորհրդի անդամ երկրները: Դատական ակտերի հստակությունը, պարզուշությունը ուղղակիորեն կապված են մի շարք անհատական հիմնարար իրավունքների, ինչպես նաև ժողովրդավարական կառավարման հանրային իրավունքի իրականացման հետ: Հաջուկ առնելով այս նպատակները, ընտրվել են կոնկրետ ոլորտներ ու թեմաներ, որոնց շրջանակներում անհրաժեշտ է զարգացնել հմտություններ պարզ ու հստակ դատական ակտեր կազմելու համար:

Դասընթացը բաղկացած է չորս թեմայից և տասը դասից: Թեմաներով նախատեսվում է հաղորդել գիտելիքներ և գործնական հմտություններ իրավավերլուծական ու մեկնաբանության մեթոդաբանության, դատական ակտերի շարադիսության ու բառընտրության, նախադեպային իրավունքի կիրառության ու խոցելի խմբերի վերաբերյալ դատական ակ-

տեր կազմելու առանձնահատկությունների մասին: Սրանք այն ոլորտներն են, որոնց վերաբերյալ հարցումների արդյունքում շահառու խմբերը ցանկություն են հայտնել ստանալ գործնական կիրառության գիտելիքներ և հմտություններ: Նշված թեմաները և համապատասխան դասընթացները փոխկապակցված չեն: Հետևաբար, ցանկության դեպքում կամ ռեսուրսների առկայությամբ կամ բացակայությամբ պայմանավորված կարելի է թեմաներից յուրաքանչյուրն առանձին զարգացնել, ծավալները մեծացնել կամ նվազեցնել և մատուցել որպես առանձին դասընթաց: Օրինակ, դատական շարահյուսությունը և բառընտրությունն առանձին թեմա է, որը հիման վրա կարելի է զարգացնել մի ամբողջ դասընթացի ծրագիր՝ ներմուծելով ավելի շատ բաղադրիչներ և տրամադրելով ավելի շատ դասաժամեր:

Ուղեցույցում ներկայացված են ոչ միայն տեսական նյութեր, այլ նաև հրահանգներ՝ ուղղված դասվարներին: Յուրաքանչյուր դասի համար նախ ներկայացվում է դասի նպատակը, այնուհետև՝ ակնկալվող արդյունքները, ժամանակ առ ժամանակ ներդրված են հրահանգներ՝ ուղղված դասվարին կից գրադարանից այս կամ այն նյութը օգտագործելու վերաբերյալ: Յուրաքանչյուր դասի համար նախատեսված գրադարանում ներառված են Սահիկներ, ազդարաններ, տեքստային վարժություններ, որոնք պարտադիր պետք է օգտագործվեն: Ներառված են նաև հավելյալ ընթերցանության համար նյութեր, օրինակ՝ ձեռնարկներ, դատական ակտեր: Տեքստում հաճախ հանդիպում են տեքստերի կամ տեսապատճենների հիպերլիփեր: Նման ներառական մոտեցումները հեշտացնում են դասվարի աշխատանքը, քանի որ դասի ընթացքում նա կարող է հեշտությամբ բանավոր ներկայացնելու անցում կատարել տեսապատճերի կամ համացանցում տեղադրված որևէ նյութի վրա:

Ուղեցույցը կազմելիս օգտագործվել են Վճռաբեկ դատարանի, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետ՝ Եվրոպական դատարան կամ ՄԻԵԴ) դատական

ակտեր, միջազգային փաստաթղթեր, հիպերլինքով վկայակոչվել են տեսաֆիլմեր, այլ փաստաթղթեր: Ուղեցույցը կազմելիս հեղինակը օգտվել է «Դատական նախադեպի իրավունքը և ուսմունքը». ձեռնարկ պրակտիկ աշխատողների համար» ձեռնարկից, Ռուբեն Մելիքյանի «Իրավաբանական գիր և գրականություն» ուսումնական ձեռնարկից և հեղինակներ Յուրի Ավետիսյանի, Արսեն Մկրտչանի և Լիանա Սարգսյանի «**Իրավաբանական գրագրության լեզու**» գրքի երկու մասերից, որոնք վերաբերում են իրավաբանական տեքստերի շարահյուսությանը և բառընտրությանը: Վերջին երկու հետագոտություններն առաջարկվել են առևտուն լրացնուցիչ ընթերցանության նյութ համապատասխան բաժիններում:

Հուսով ենք, ուղեցույցը կծառայի իր նպատակին:

Ուղեցույցում օգտագործված սիմվոլներ

ԴԱՍ

Դասընթացի նպատակ

Ակնկալվող արդյունքներ

Տեսական նյութ

Գործնական նյութ

Գրադարան

Ճիշտ տարրերակ

Սխալ տարրերակ

Մեջբերում փաստաթղթերից

ԴԱՍ 1 - 2

Իրավական-վերլուծական IRAC մեթոդական համակարգի ուսուցանում

Դաս 1 Հիմնախնդրի դուրսբերում 2 ժամ

Դաս 2 Իրավական նորմի դուրսբերումը 2 ժամ

Դասի նպատակն է դատական ակտերի հիմնավորման ու պատճառաբանման IRAC ունիվերսալ մեթոդական համակարգի ներդրումը և տարածումը դատական պրակտիկայում, որը կնպաստի պատճառաբանված, պարզ ու հստակ դատական ակտեր ունենալուն: Այդ ընդհանուր նպատակի ներքո նախատեսվում է ունկնդիրներին ծանոթացնել IRAC համակարգի առաջին՝ «իրավական խնդրի դուրսբերում», և երկրորդ՝ «կանոնի դուրսբերում» իրավավերլուծական փուլերի հետ:

Ակնկալվող արդյունքները .

-
- ունկնդիրները կսովորեն իրավական փաստաթղթերի կազմման և վերլուծության IRAC մեթոդաբանության բոլոր բաղադրաբարրերը,
 - կսովորեն, թե ինչպես փաստերից և իրավունքի մասին հարցից վերհանել և առանձնացնել իրավական խնդիրը (հիմնախնդիրը),
 - կսովորեն, թե ինչպես դուրս բերել հիմնախնդրի կարգավորող նորմը (կանոնը),

- ձեռք կրերեն հմգություններ կանոնը ձևակերպելու համար, օրինակ՝ կտվորեն կադարել կանոնի մասնակում:
-

Արդարադատությունը ոչ միայն պետք է իրակականացվի, այլև տեսանելի լինի, թե ինչպես է իրականացվում: Այս թևավոր խոսքը առավել ճշմարտացի է դատական ակտերը պատճառաբանելու առնչությամբ: Արդարադատութան նկատմամբ հանրային վերահսկողության պահանջից բխում է, որ և դատավարության մասնակիցները, և հասարակության ներկայացուցիչները պետք է հնարավորություն ունենան տեսնել, թե դատավորն ինչպես է հանգում գործի լուծմանը: Դա անհրաժեշտ է դատավարության մասնակցին դատական ակտը բողոքարկելիս և մնացած այլ հիմնարար իրավունքներն իրականացնելիս, օրինակ՝ մրցակցային դատավարության, զենքերի հավասարության, անկախ ու անաչառ դատարանի, հակընդդեմ հարցման, մեղադրանքի բնույթի և հիմքերի մասին անհապաղ տեղեկացված լինելու, պաշտպանությունը նախապատրաստելու համար բավարար հնարավորություններ ունենալու հիմնարար իրավունքների իրականացման համար: Ավելին, պատճառաբանված դատական ակտ ունենալն ինքնուրույն հիմնարար իրավունք է և արդար դատական քննության բաղադրիչ է: Դա նշանակում է, դատական ակտը չպատճառաբանելն ինքնին կարող է հանգեցնել արդար դատական քննության ընդհանուր իրավունքի խախտմանը:

Դատական ակտերի հիմնավորման տարրեր համակարգեր գոյություն ունեն, որոնց մեծ մասը ձևավորվել է դատական պրակտիկայի ընթացքում: Սույն դասընթացով ներկայացվում է անգլո-սաքսոնական համակարգից սերվող IRAC մեթոդական համակարգը, որն ապացուցել է իր ունիվերսալ բնույթը, այսինքն՝ կիրառելիությունը և անգլո-սաքսոնական, և ոռմանոգերմանական (մայրցամաքային) իրավական համակարգում: Ավելին, դրա առանձին տարրերը կամ տարրերակները կիրա-

Վում են նաև միջազգային որոշ ատյանների, օրինակ, Եվրոպական դատարանի կողմից: Դրա առանձին տարրերը կիրառվում են նաև << դատական համակարգում՝ առավել համակարգված Վճռաբեկ դատարանի կողմից: Վճռաբեկ դատարանը, որպես կանոն, կատարում է հիմնախնդրի ձևակերպում և կարգավորող նորմերի դուրսբերում՝ իր որոշումների եզրակացումներին վերաբերող մասերում:

IRAC համակարգը ներկայացնում է չորս քայլից բաղկացած վերլուծական հատվածներ: Յուրաքանչյուր հատված մատնանշում է IRAC համակարգի տառերից մեկը, որոնց անվան առաջին տառերից էլ կազմվում է այդ բառը.

1. Հիմնախնդրի (կամ խնդիր) (I – Issue),
2. Կանոն (R-Rule),
3. Վերլուծություն (A-Analysis),
4. Եզրահանգում (C- Conclusion):

Վերլուծական սույն համակարգը կիրառելիս դատավորը գրավոր կամ մտովի (նախընտրելի է, իհարկե, գրավիր) անցնում է այս չորս փուլերից յուրաքանչյուրով: Արդյունքում դատավարության մասնակիցները և հասարակության ներկայացուցիչները տեսնում են, թե ինչպես է դատավորը ձևակերպում խնդիրը, կարգավորող նորմ(եր)ը, այնուհետև կարգավորող նորմը կիրառում հիմնախնդրի նկատմամբ վերլուծական կոնկրետ մեթոդների եղանակով (դեղուկտիվ, ինդուկտիվ մեթոդներ, անալոգիա և այլն), և վերջում հանգում կոնկրետ լուծման: Այլ կերպ ասած՝ արդարադատությունը ոչ միայն իրականացվում է, այլ նաև տեսանելի է լինում, թե ինչպես է իրականացվում:

Այժմ կոնկրետ օրինակներով ցոյց տանք, թե ինչպես է կիրառվում IRAC վերլուծական համակարգը: Մեր վերլուծությունը կատարենք նշված երկու փաստերի հիման վրա, որոնցից մեկը քրեական, իսկ մյուսը՝ քաղաքացիական բնույթի դատական գործերի համառոտագրեր են:

Գործ 1 – քաղաքացիական

Հ-ն ընկերության անվտանգության պետ է: Աշխատանքի ընթացքում հայտնաբերել է չարաշահումներ պաշտոնատար անձանց կողմից: Շուտով նրան աշխատանքից ազատում են: Նա կոռուպցիայի վերաբերյալ իր հետազոտություններն ընկերության կայքում նշված էլեկտրոնային փոստով ուղարկում է ընկերության բաժնետերին: Կայքում նշվում է, որ յուրաքանչյուր ոք, ով գիտե կոռուպցիայի փաստերի մասին, կարող է ընկերությանն այդ մասին տեղեկացնել նշված էլեկտրոնային հասելով, որի գաղտնիությունը երաշխավորված է: Որոշ ժամանակ անց ընկերության անվտանգության հարցերով փոխտնօրենը հանդիպում է նրա հետ ու հարցնում, թե արդյոք նա է ուղարկել իր ձեռքում գտնվող փաթեթը: Հ-ն ասում է, որ ինքն է ուղարկել՝ էլեկտրոնային եղանակով: Փոխտնօրենը խնդրում է ստորագրել՝ ի հավաստումն, որ ինքն է ուղարկել փաթեթը: Մի որոշ ժամանակ անց ընկերության ֆինանսական հարցերով փոխտնօրենը Հ-ի դեմ դատական հայց է ներկայացնում դատարան Քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1 հոդվածի հիմքով: Նա պնդում է, որ Հ-ն արատավորել է իր պատիվն ու արժանապատվությունը, քանի որ իր ուղարկած գրությամբ գրաբարտել է իրեն կոռուպցիայի և ֆինանսական յուրացումների մեջ: Հետագայում պարզվել է, որ անվտանգության հարցերով փոխտնօրենը ստացել էր իրահանգ ընկերության բաժնետերերից՝ հետաքանի նամակում նշված փաստերը, որի նպատակով փոխտնօրենն իրականացրել է հետաքանություն, սակայն ոչինչ չի հաստատվել:

Գործ 2 – քրեական

Ա-ն դատապարտվել է ավագակային հարձակման համար: Մեղադրական դատավճռում դատարանը հիմնվել

Է տուժողի նախաքննական ցուցմունքի վրա, քանի որ դատարանում տուժողն ասել է, որ արդեն վստահ չէ, որ Ա-ն էր կատարել իր անձի նկատմամբ ոտնձգությունը: Դատարանը հիմնվել է նաև մեկ այլ ականատես վկայի նախաքննական ցուցմունքի վրա, ով ականատես է եղել դեպքին, իսկ այնուհետև ճանաչման գործողության ժամանակ ճանաչել է մեղադրյալին որպես հանցագործությունը կատարած անձ: Այդ վկան մեկնել է <<-ից Ռուսաստան արտագնա աշխատանքի ու այդ պատճառով հնարավոր չի եղել ապահովել նրա ներկայությունը դատական քննությանը: Դատարանը հիմնվել է նաև երկու այլ վկաների ցուցմունքների վրա, ովքեր նախաքննության փուլում ու դատարանում ցուցմունք են տվել, որ տուժողը մի առիթով իրենց ասել, է, որ հանցագործություն կատարել է մեղադրյալը, սակայն չէր ուզենա, որ նա դատվեր, քանի որ նրա հարազատները փոխհատուցել են իր վնասը ու իրենցից ներողություն խնդրել: Դատարանը հիմնվել է նաև փողոցի տեսախցիկի տեսագրության վրա, որում երևում է, թե ինչպես է մի տղամարդ տուժողի վկայ պակում ուսկե մանյակը ու դիմում փախուստի: Այդուհանդերձ, տեսագրության մեջ մեղադրյալի դեմքը հստակորեն չի երևում, քայլ պարզորոշ երևում է, որ անձն ուներ սև մորուք, կրում էր կապոյտ տարատ ու սև վերնաշապիկ: Նման տեսք է ունեցել նաև մեղադրյալը, երբ նրան բերման էին ենթարկել կես ժամ անց դեպքի վայրից քիչ հեռու գտնվող սրճարանից: Վերաբնիչ բողոքում <-ն պնդում էր, որ զրկվել է արդար դատաքննության իրավունքից, քանի որ հնարավորություն չի ունեցել հարցաքննել իր դեմ ցուցմունք տված առանցքային վկային, ով գտնվում էր Ռուսաստանում:

IRAC համակարգի առաջին քայլը հիմնախնդրի ձևակերպումն է: Ուստի, սկսենք հիմնախնդրի ձևակերպումից, որից հետո նշված երկու օրինակներում քայլ առ քայլ ցույց կտանք,

թե ինչպես են փաստարկները զարգանում՝ ընդգրկելով մյուս քայլերը:

1. Հիմնախնդիրը կամ իրավական խնդիրը վերլուծական աշխատանքի առաջին քայլն է: Խնդիրը իրավական հարցն է, որը պետք է լուծվի վերլուծության միջոցով: Այսինքն, խնդիրն իրավավերլուծական փուլի մեկնարկն է: Հետևաբար, շատ կարևոր է, որ իրավական խնդիրը ճիշտ ձևակերպվի, հակառակ դեպքում հաջորդ երեք փուլերում իրավական վերլուծությունը կընթանա սխալ ուղղությամբ ու դատարանը կհանգի սխալ եզրահանգման:

Իրավական խնդիրը.

- պետք է լինի վերացական հարցադրում՝ չինի անձնավորված,
- կարող է ձևակերպված լինել ոչ միայն որպես հարցադրում, այլև՝ կատեգորիկ բնույթի հայտարարություն,
- պետք է ձևակերպված լինի պարզ, մատչելի, ցանկալի է՝ ոչ մասնագիտական լեզվով:
- չպետք է ներառի միայն իրավունքի հարցի հարցադրում, օրինակ՝

Գործ 1

Արդյոք Հ-ի կադարած արարքը գրպարպություն է Քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1 հոդվածի 3-րդ մասի հիմքով:

Կամ չպետք է ներառի միայն փաստի հարցադրում.

Գործ 1

Արդյոք Հ-ն ուղարկել է Էլեկտրոնային նամակ, եթե այդ, արդյոք Էլեկտրոնային նամակը հասցեագրել է փոխ-դնորենին:

Իրավական խնդիրը պետք է պարունակի իրավունքի հարցի ու փաստի **համադրում**, քանի որ հաջորդ փուլերում իրավունքի հարցը կարգավորող նորմի հետ կիրառվելու է փաստերի նկատմամբ՝ գործի լուծում ստանալու նպատակով։ Հետևաբար, իրավունքի հարցադրումը կարող է ունենալ հետևյալ տեսքը։

Գործ 1

Որպեսզի Հ-ն ենթարկվի քաղաքացիական պատասխանատվության Քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1 հոդվածի հիմքով, նա պետք է կատարած լինի իրապարակային եղանակով արատավորող բնույթի այնպիսի փաստացի հայտարարություն ֆինանսական հարցերով փոխտնօրենի մասին, որը չի համապատասխանում իրականությանը։

Հիմնախնդրի այս ձևակերպումն ընդգրկում է հղումներ իրավունքի հարցերին։ Դրանք Քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1 հոդվածի հիմքով զրպարտության երեք չափորոշիչներն են։ 1) **իրապարակային եղանակով**, 2) **արատավորող բնույթի**, 3) **փաստացի հայտարարություն**։ Իսկ փաստի մասին հղումը հայտարարության՝ ֆինանսական տնօրենի վերաբերյալ լինելու և իրականության չհամապատասխանելու մասին են։ Հիմնախնդիրը կարելի է ձևակերպել նաև կոնկրետ հարցադրումով։

Գործ 1

Կարող է Էլեկտրոնային եղանակով ուղարկված փաստի մասին հայտարարությունը համարվել հրապարակայնորեն կատարված հայտարարություն, եթե այդ, կարող է նման հայտարարությունը հանգեցնել պատասխանատվության, եթե դրանում ներառված են անձին զրպարտող բնույթի տեղեկություններ Քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1 հոդվածի 3-րդ մասի իմաստով:

Իրավական հարցադրման այս տարբերակում իրավունքի ու փաստի մասին հարցերը նույնպես համադրված են, սակայն նախկին օրինակի համեմատ տարբերությունը նրանում է, որ սրանում առավելապես շեշտադրված է, թե արդյոք Էլեկտրոնային եղանակով առաքված նամակը կարող է համարվել հրապարակային եղանակով կատարված հայտարարություն: Ինչպես նշում է իր ձեռնարկում Ռուբեն Մելիքյանը, հարցադրումները կարող են լինել նաև մի քանիսը, կամ մեկ վերլուծական միավորի սկզբում կարող են շարադրվել մի քանի հարցադրումներ և վերջում կատարվել մեկ ընդհանուր եզրահանգում, ու այդ դեպքում վերլուծության ամբողջական շղթան կունենա հետևյալ տեսքը. I- (i-r-a-c)₁-(i-r-a-c)₂-(i-r-a-c)₃-C կամ՝ (ի-կ-վ-ե) ₁-(ի-կ-վ-ե) ₂-(ի-կ-վ-ե) ₃-(ի-կ-վ-ե) ₄: Դատավորը, ով կազմում է հիմնախնդիրը, ունի հայեցողություն, թե որ հարցի վրա կենտրոնացնի դատական ստուգման բևեռը: Հաճախ դա պայմանավորված է նրանով, թե հայցվորը իրավունքի մասին ինչ հարց է բարձրացնում:

Հիմա նոյն մտավարժանքը կատարենք Գործ 2-ի առումով: Իրավական խնդրի հետևյալ ձևակերպումն ունի միայն իրավունքի հարցի հարցադրում, որի դեպքում հարցադրումը կտրված է փաստերից, խիստ տեսական է, որը սխալ է.

Գործ 2

Եթե Ա-ն զրկվել է Սահմանադրության 67-րդ հոդվածի 3-րդ մասով սահմանված հակընդդեմ հարցման հնարավորությունից, ուրեմն խախտվել է մեղադրանքից պաշտպանվելու իրավունքը, որն ինքնաբերաբար հանգեցրել է արդար դափաքննության հիմնարար իրավունքի խախտմանը Սահմանադրության 63-րդ հոդվածի հիմքով:

Իսկ խնդրի հետևյալ ձևակերպումը ներառում է միայն փաստի մասին հարցադրում ու կտրված է տեսական հիմքից, որը նույնպես սխալ է.

Գործ 2

Ի՞նչն էր պարբառը, որ հնարավոր չի եղել ապահովել վկայի ներկայությունը դափական քննությանը, արդյոք վկան ունեցել է հարգելի պարբառ դափական քննությանը չներկայանալու համար:

Առաջարկում ենք իրավական հարցադրման հետևյալ եղանակը.

Գործ 2

Դափարանի առջև դրված են հետևյալ հիմնախնդիրները. արդյոք դափարանը կիրառել է օրենքով սահմանված ու ողջամկորեն հնարավոր բոլոր միջոցները վկայի ներկայությունը դափական քննությանը ապահովելու համար: Եթե այս, ապա արդյոք վկայի ցուցմունքը առանցքային նշանակություն ուներ, եթե այս, արդյոք առկա էին հակընդդեմ հարցման իրավունքի չապահովմանը հակակոռող քրեադափակարական գործոններ, որոնք կփարագեն նախաքննական ցուցմունքի արժանահավարության վերաբերյալ բոլոր կասկածները:

Այս երեք մասից բաղկացած իրավական հիմնախնդիրը համադրված եղանակով պարունակում է և իրավունքի, և փաստի մասին հարցադրումներ: Որպես կանոն, իրավական հիմնախնդիրը ձևակերպված է վերացական հարցապնդման տեսքով, կամ էլ ուղարկի նշվում է, որ դատարանի առջև դրված է տվյալ խնդիրը լուծելու համար:

Հակընդդեմ հարցման իրավունքի մասին Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքին ծանոթ յուրաքանչյուր անձ կարող է պնդել, որ նշված երեք պայմանները բխում են Մարդու իրավունքների Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի դեմքի մասին Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքից: Այդ նորմը համարժեք է <<Սահմանադրության 67-րդ հոդվածի 3-րդ կետին>>: Հակընդդեմ հարցման իրավունքի հարցը կարգավորվում է նաև Վճռաբեկ դատարանի նախադեպային իրավունքով (տես՝ Համայակ Սահակյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2011 թվականի հոկտեմբերի 20-ի թիվ LԴ/0212/01/10 որոշում, կետեր 22-24): Ինչ վերաբերում է փաստերին, ապա երեք վավերապայմաններն անխուսափելիորեն հանգեցնելու են նաև փաստերի հետազոտությանը: Օրինակ, Վերլուծության փուլում անհրաժեշտություն է առաջանալու պարզելը, թե արդյոք դատարանը կայացրել է վկային բերման ենթարկելու, նրա բնակության վայրը պարզելու, իրավական փոխօգնության միջազգային մեխանիզմի դիմելու ուղղությամբ քայլեր: Անհրաժեշտություն է առաջանալու նաև պարզելը, թե արդյոք նախաքննության փուլում իրականացվել են համարժեք քննչական գործողություններ, որոնք կարող են հակակշիռ հանդիսանալ հակընդդեմ հարցման չիրականացված իրավունքին ու այդպիսով չեղոքացնել ապացույցի արժանահավատության վերաբերյալ որևէ կասկած: Մրանք այն հնարավոր փաստարկումներն են, որ դատարանը մեծ հավանականությամբ անելու է վերլուծության փուլում կարգավորող նորմը փաստերի նկատմամբ կիրառելիս:

Իրավական խնդրի սահմանման բազմաթիվ օրինակներ կարելի է գտնել Վճռաբեկ դատարանի որոշումներում: Իր որո-

շումների 4-րդ բաժնում, որը վերնագրված է «4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը», Վճռաբեկ դատարանը, որպես կանոն, առաջին հերթին ձևակերպում է իրավական խնդիրը, որից հետո շարադրում է կարգավորող նորմ(եր)ը: Ահա մի քանի օրինակներ Վճռաբեկ դատարանի պրակտիկայից:

Մեջբերում դատական ակտից	Գործի համարը
30. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված երրորդ իրավական հարցը հետևյալն է. Գ.Միջայելյանի ձերբակալման 72-ժամյա օրինական տևողությունը լրանալուց հետո դատարան ներկայացված՝ նրան կալանավորելու միջնորդությունը կարող էր բավարարվել, եթե դատարանը գտնում էր, որ նրան կալանավորելու հիմքերն առկա են:	ԵԱԴԴ/0085/06/09
17. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանը պետք է պատասխանի հետևյալ հարցին՝ իրավաչափ էր արդյոք «Հ վերաբնիշ քրեական դատարանի կողմից քննության առարկա դարձնել Ռ.Արշալույսյանին մեղսագրվող արարքի իրավաբանական որակման ճիշտ լինելը՝ ենելով արարքի որակման հիմքում դրված ապացույցների գնահատումից, այն դեպքում, եթե Արագածոտնի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանն արագացված կարգ կիրառելու միջնորդությունը չի մերժել Ռ.Արշալույսյանի արարքի որակումը ճիշտ չինելու հիմքով:»	ԱՐԱԴ/0021/01/08

20. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված առաջին իրավական հարցը հետևյալն է. արդյոք սույն գործի նախաքննության ընթացքում ձեռնարկվել են պատշաճ միջոցներ իր նկատմամբ կիրառված ֆիզիկական և հոգեկան բռնությունների վերաբերյալ Ա.Գողյանի հայտարարությունների ստուգման և նրան ենթադրաբար խոշտանգած անձին պատասխանատվության ենթարկելու ուղղությամբ:

ԵԱՐԴ/0049/01/09

10. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված առաջին իրավական հարցը հետևյալն է. <<Վերաքննիչ քրեական դատարանը, իր 2010թ. մայիսի 12-ի որոշումը հիմնավորելով վերաքննիչ բողոքում չներկայացված փաստարկմամբ, խախտել է արդյոք <<քրեական դատավարության օրենսգրքի 385-րդ հոդվածի 1-ին մասով ամրագրված՝ դատական ակտը վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններում վերանայելու իրավական պահանջը:

ԼԴ/0001/11/10

Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ հերկյալ իրավական հարցադրումներին.

2) արդյոք իրավաբանական անձը կարող է ներկայացնել հայցային վաղեմության բաց թողնված ժամկետը վերականգնելու միջնորդություն:

ԵՄԴ/2775/02/14

Վճռաբեկ դադարանն անհրաժեշտ
է համարում անդրադառնալ հեղիսյալ
իրավական հարցադրումներին.

1) արդյոք <<օրենքի 54-րդ հոդվածի 1-ին մասի կերպով սնանկության գործով կառավարչին դրված լիազորությունն իրականացնելու համար անհրաժեշտ է գործարքի կեղծ լինելն ապացուցելու անհրաժեշտություն,
2) արդյոք ինքնուրույն պահանջ չներկայացնող երրորդ անձը դվյալ գործի շրջանակներում կարող է ներկայացնել հակընդդեմ հայց:

ԵԱՆԴ/1684/02/15

25. Սույն գործով մեղադրողի կողմից բարձրացված երկրորդ իրավական հարցը հեղիսյալն է. իրավասուն է արդյոք նախաքննության մարմինն առերես հարցաքննություն կարարել վկայի և մեղադրյալի (կասկածյալի) միջև այն պայմաններում, երբ վերջինս, օգտվելով իր սահմանադրական իրավունքից, հրաժարվում է ցուցմունք պալուց:

ԵԱՔԴ/0189/01/12

2. **Կանոնի** դուրս բերումը իրավավերլուծական աշխատանքի երկրորդ քայլն է: Կանոն ասելով նկատի ունենք այն իրավական նորմը, որը կարգավորում է իրավական ինդիքը: «Կանոն» եզրին պետք է մոտենալ լայն իմաստով: Ցանկացած դրույթ, որն ունի նորմատիվ բնույթ, համապատասխանում է կանոն եզրի պահանջին: Ռոմանագերմանական իրավական

համակարգում կանոնը հիմնականում օրենսդրական նորմ է: Անգլո-սաքսոնական իրավական համակարգում կանոնը առավելապես նախադեպային դրույթ է: Ինչպես գիտենք, Երկու համակարգերում նկատվում է իրավական այս Երկու աղբյուրների գուգամիտում: <Ետևաբար, հարցին պետք է մոտենալ այնպես, ինչպես սահմանել է Եվրոպական դատարանը «օրենք» հասկացությունը մեկնաբանելիս: Ցանկացած դրույթ, որը նորմատիվ բնույթ ունի, համապատասխանում է «օրենք» հասկացությանը: Սահմանադրությամբ, օրենսդրությամբ, կառավարության որոշումներով, գերատեսչական ակտերով, գերատեսչական կանոնակարգերով, նախադեպային որոշումներով սահմանված դրույթները, եթե ունեն նորմատիվ բնույթ, կարգավորում են կոնկրետ իրավահարաբերություններ, անձի վարժագիծ, կանխատեսելի են ու իրապարակված, համապատասխանում են «օրենք» հասկացությանը: Նման լայն մեկնաբանության դեպքում իրավաբանական գրականության մեջ Երբեմն օրենք եզրը գրվում է մեծատառով՝ տարբերակելու համար այդ եզրի նեղ մեկնաբանությունից, որը սահմանափակվում է միայն օրենսդրի ընդունած իրավական ակտով:

Այսպիսով, Գործ 1-ում կանոնը Քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1 հոդվածն է, քանի որ դա միակ հոդվածն է, որը կարգավորում է Վիրավորանքի կամ գրայարտության քաղաքացիական հարաբերությունները: Բացի այդ, դա հենց այն հոդվածն է, որը հայցվորը նշել է որպես իր հայցապահանջի հիմք: Ինչպես արդեն նշեցինք, ոռմանագերմանական իրավական համակարգում, որին պատկանում է << համակարգը, իրավահարաբերությունները կարգավորող հիմնական կանոններն օրենսդրական նորմերն են: Ուստի, այդ առումով Երբեմն կարելի է ընդամենը շարադրել օրենսդրական նորմ(եր)ը: Մինչդեռ անգլո-սաքսոնական համակարգում իրավաբանները կամ փաստաբանները ստիպված են ավելի հաճախ սինթեզել նորմը կամ կանոնը մի քանի նախադեպային որոշումներից: Գույցե Դուք կարիք կունենաք Երբեմն դա անելու, եթե անհրաժեշտ

լինի սինթեզել որևէ կանոն Վճռաբեկ դատարանի մի քանի նախադեպային որոշումներից կամ Սահմանադրական դատարանի որոշումներից, սակայն Ձեզ միշտ օգնության կիասնի օրենսդրական նորմատիվ բազան, բացառությամբ այն նվազ դեպքերի, երբ առկա է օրենսդրական բաց: Այսպիսով, Գործ 1-ում կանոնը Քաղաքացիական օրենսգործի 1087.1 հոդվածն է:

Սակայն այդ հոդվածը ծավալուն է և սխալ կլինի դա շարադրել ամրողությամբ: Պետք է ընտրել կոնկրետ դրույթը, որը կարգավորում է իրավահարաբերությունը: Տվյալ դեպքում դա հոդվածի 3-րդ մասի դրույթն է, որն ամրագրում է զրապարտության օրենսդրական սահմանումը: Ըստ այդմ, զրապարտությունը «անձի վերաբերյալ այնպիսի փաստացի տվյալներ (statement of fact) իրապարակային ներկայացնելն է, որոնք չեն համապատասխանում իրականությանը և արագավորում են նրա պարիվը, արժանապարփությունը կամ գործարար համբավը»:

Սակայն հայտնի է, որ այս դրույթը մեկնաբանվել է Սահմանադրական դատարանի և Վճռաբեկ դատարանի որոշումներում: Սահմանադրական դատարանի որոշումն օրենքից բարձր ուժ ունի, և եթե այնտեղ կա զրապարտության մասին որևէ սահմանում, որը նորմատիվ բնույթ ունի, անպայման պետք է օգտագործել ու դրանից դուրս բերել կանոն: Տվյալ դեպքում դա Սահմանադրական դատարանի ՍԴՌ-997 որոշումն է: Վճռաբեկ դատարանը նույնպես մեկնաբանել է զրապարտություն հասկացությունը 1087.1 հոդվածի հիմքով: Հետևաբար, դա նույնպես կարևոր աղբյուր է կանոն սինթեզելու համար: Տվյալ դեպքում կարելի է օգտվել դատարանի 27/04/2012թ. թիվ ԵԿԴ/2293/02/10 գործով որոշումից:

Այսպիսով, համալիր վերլուծելով օրենսդրական նորմը Սահմանադրական դատարանի և Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումների հետ միասին, կարելի է այդ երեք աղբյուրներից սինթեզել չորս կետից բարկացած հետևյալ կանոնը:

Գործ 1

Քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1 հոդվածի 3-րդ մասի հիմքով հայտարարությունը համարվում է գրպարտություն, եթե բավարարում է հետևյալ պայմաններին.

1. *հայդարարությունը փաստի մասին (փաստացի դրվաներ),*
2. *հայդարարությունը ներկայացվել է հրապարակային եղանակով,*
3. *հայդարարությունը չի համապարասիանում իրականությանը,*
4. *հայդարարությունն անձի պարիվը, արժանապարփռությունը կամ գործարար համբավն արագավորող է:*

Վերը նշված չորս կետից բաղկացած կանոնը սինթեզվել է երեք աղյուրներից. օրենսդրական նորմից, որը Քաղաքացիական օրենսգրքի 1087.1 հոդվածի 3-րդ մասն է, Սահմանադրական դատարանի նախադեպային իրավունքից, որը ՍԴՌ-997 որոշումն է և Վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԿԴ/2293/02/10 որոշումից:

Այժմ կատարենք կանոնի դրւութեղում Գործ 2-ով: Սույն գործում իրավական խնդիրը մեղադրյալի հակընդդեմ հարցման իրավունքի իրականացման հարցն է այնպիսի հանգամանքում, եթե առանցքային վկան հարգելի կամ անհարգելի պատճառով չի ներկայացվել դատարան՝ դատական քննությանը, և դատարանը հիմնվել է վկայի նախաքննական ցուցմունքի վրա: Նման խնդիրը կարգավորվում է սահմանադրական նորմով, միջազգային կոնվենցիաների նորմերով, օրենսդրական նորմով, վճռաբեկ դատարանի ու ՄիԵԴ նախադեպային նորմերով: Հաշվի առնելով դա՝ կարող ենք դուրս բերել հետևյալ կանոնները:

Գործ 2

ՀՀ Սահմանադրության 67-րդ հոդվածի 3-րդ մասը, Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ կետը և Քաղաքացիական ու քաղաքական իրավունքների միջազգային դաշնագրի 14-րդ հոդվածի 3-րդ մասի Ե-կետը սահմանում են մեղադրյալի՝ իր դեմ ցուցմունք տված անձին դատարանում հարցաքննելու, հակընդդեմ հարցման ենթարկելու իրավունքը:

Միե՞ն-ց սահմանում է, որ այս կանոնից կարելի է նահանջել, այսինքն՝ հիմնվել նախաքննական ցուցմունքի վրա հետևյալ երեք պայմանների առկայության դեպքում.

1. Եթե վկայի չներկայանալու համար առկա է հարգելի պարբառ ու դադարանք ձեռնարկել է բոլոր հնարավոր միջոցները նրա ներկայությունը ապահովելու համար,
2. Եթե վկայի նախաքննական ցուցմունքը միակ կամ վճռորոշ ապացուց չէ,
3. Եթե կան վկայի նախաքննական ցուցմունքի արժանահավաքությունը հասկարող բավարար հակակռող գործոններ

(Մանուչարյանն ընդդեմ Հայաստանի,
թիվ 35688/11, 24/11/16, §§ 45-60)

Եվ հետևյալ կանոնը՝ ի հավելումն.

Գործ 2

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը սահմանել է. հակընդդեմ հարցման (կոնֆրոնտացիայի) իրավունքով չապահովված ապացուցը մեղադրական դադարական դիմքում դնելը

քրեադապրավարական օրենքի էական խախտում չի կազմի, եթե այդ ապացույցը վճռական կշիռ չունի անձի մեղքը հասկապող ապացույցների զանգվածում: Այլ կերպ՝ առանց հակընդդեմ հարցման՝ ապացույցը մեղադրական դադրավճուի հիմքում դնելու արգելքը բացարձակ բնույթ չի կրում: Ուստի այս պարագայում հանրային և մասնավոր իրավաչափ շահերի հավասարակշռությունը հնարավոր է ապահովել հանրային շահերի առավել մեծ ընդգրկմամբ (Համայակ Սահակյանի գործով Վճռաբեկ դադրարանի ԼԴ/0212/01/10 որոշում, § 23): Այս օրինակում վկայակոչվեցին Սահմանադրության և միջազգային կոնվենցիաների ընդհանուր բնույթի նորմեր և Եվրոպական դատարանի ու Վճռաբեկ դատարանի կոնկրետ նորմեր: Եվրոպական դատարանը սահմանել է երեք մասից բաղկացած կանոն, որի մեկ կետը սահմանվել է նաև Վճռաբեկ դատարանի մոտ (ապացույցի գնահատմամբ «միակ» կամ «վճռորոշ» կանոնը): Ընդ որում, Եվրոպական դատարանի սահմանած երեք կանոններն էլ ավելի մանրամասնորեն բաղդատվում են նոյն նախադեպային որոշման մեջ:

(Մանուչարյանն ընդդեմ Հայասպանի,
թիվ 35688/11, 24/11/16, §§ 45-60):

Այսպիսով, դատավորը կարող է ընտրել սահմանադրական և կոնվենցիոն ընդհանուր բնույթի նորմերը, այնուհետև սահմանել առավել կոնկրետ կանոններ Վճռաբեկ դատարանի մեկ կամ Եվրոպական դատարանի երեք նորմերի հիման վրա: Բնականաբար, առավել ապահով է հիմնվել Եվրոպական դատարանի սահմանած երեք նորմերից բաղկացած կանոնի վրա՝ հատկապես հաշվի առնելով, որ Մանուչարյանի գործում այդ կանոններն էլ ավելի մանրամասնորեն են բաղդատվում՝ հաջորդ փուլի վերլուծության համար ապահովելով որոշակիություն, կանխատեսելիություն, արդարադատության իրականացման

տեսանելիություն, դատական ստուգման ամբողջականություն ու մանրամասնություն):

Իրավական խնդրի և կանոնի դուրսբերման, սինթեզման կամ բաղդատման շատ օրինակներ կարելի է գտնել Վճռաբեկ դատարանի որոշումների 4-րդ բաժնում: Վճռաբեկ դատարանը հետևյալ կերպ է կատարում իրավական խնդրի ու կանոնի դուրսբերում: Որպես կանոն, իրավական խնդրիր ծևակերպելուց հետո, որոնց օրինակները բերված են վերևում, Վճռաբեկ դատարանը ըստ աստիճանակարգության նախ շարադրում է սահմանադրական,

միջազգային պայմանագրային կամ կոնվենցիոն, օրենսդրական նորմատիվ դրույթներ: Այնուհետև դատարանը հղում է կատարում Սահմանադրական դատարանի, Վճռաբեկ դատարանի, Մարդու իրավունքների Եվրոպական դատարանի կամ միջազգային որևէ դատական ակտի նախադեպային դրույթների վրա: Այնուհետև դատարանը, անհրաժեշտության դեպքում, վկայակոչում է փափուկ օրենքների նորմատիվ բնույթի աղբյուրներ, օրինակ՝ Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի կամ Խորհրդարանական վեհաժողովի որևէ հանձնարարական կամ բանաձև, միջազգային որևէ հեղինակավոր կազմակերպության նորմատիվ բնույթի եզրահանգում:

ՄիԵԴ-Ն ունի դատական ակտի հստակ կառուցվածք, սակայն IRAC-ի բոլոր կանոններով հետևողականորեն չի առաջնորդվում: Առավել հետևողական է երկրորդ քայլում՝ կանոնը դուրս բերելիս: Դատարանը նախ շարադրում է կողմերի դիրքորոշումները, այնուհետև շարադրում է կանոնը կամ կանոնները, որից հետո անցնում է վերլուծության փուլին՝ կիրառելով կանոնը փաստերի նկատմամբ:

Կանոնը շարադրելիս դատարանը հիմնականում առաջնորդվում է իր նախակին որոշումներով: Հիմնականում կանոնը շարադրվում է մի քանի պարբերությամբ՝ սկսելով ընդհանուր բնույթի նորմերից և աստիճանաբար անցում կատարելով ա-

Օգտագործեք

Գրականության ցանկից՝ Կարծություն 1, 2, 3 և 4-ը:

ուավել մասնավոր կանոնների՝ ամբողջությամբ սպառելով մինչ այդ սահմանված բոլոր կանոնները տվյալ իրավահարաբերության մասին: Այդպիսով, դատարանը կատարում է կանոնի բաղդատում՝ շարադրելով բոլոր պարզ ու բարդ, ընդհանուր ու

Վարժություն 1-ում դեղին գույնով նշված է իրավական խնդիրը, կապույտ գույնով՝ կանոնը, կանաչ գույնով՝ վերլուծությունը, մանուշակագույնով՝ լուծումը:

մասնավոր նորմերը տվյալ իրավահարաբերության մասին: Դա անելիս դատարանը հետևողականո-

րեն հղում է կատարում իր նախադեպային որոշումներին: Երբեմն կանոնի շարադրանքը կարող է լինել մի քանի էջ՝ հատկապես, եթե դատարանը կայացնում է պիլոտային որոշում (տես, այս իմաստով, Մանուշակագույն ընդդեմ Հայաստանի, թիվ 35688/11, §§ 45-60): Այդ դեպքում դատարանն ի մի է բերում իր ողջ նախադեպային իրավունքը, այդ թվում՝ նաև նախկին զարգացումները տվյալ իրավական հարցի վերաբերյալ:

Քանի որ արդեն սահմանել ենք իրավական խնդիրը և կանոնը, կարող ենք անցնել երրորդ փուլին՝ վերլուծությանը:

Գրականություն

1. Սահիկ	1 Իրավական-վերլուծական IRAC մեթոդական համակարգը: Իրավական խնդիր և կանոն
2. Վարժություն 1	Վճռաբեկ դատարանի որոշում
ԵԱԲԴ/0020/11/12
3. Վարժություն 2	Վճռաբեկ դատարանի որոշում
ԵԱԲԴ/0020/11/12
4. Վարժություն 3	Վճռաբեկ դատարանի որոշում
ԿԴՅ/0232/02/13
5. Վարժություն 4	Վճռաբեկ դատարանի որոշում
ՎԴ/1115/05/16

ԴԱՍ 3 - 4

Իրավական-վերլուծական IRAC մեթոդական համակարգի ուսուցանում

- Դաս 3 Իրավական վերլուծության
ռազմավարություն՝ տեքստուալիզմ,
ռեալիզմ, օրիգինալիզմ** 2 ժամ
- Դաս 4 Իրավական մեկնաբանություն** 2 ժամ

 Դասի նպատակն է դատական ակտերի հիմնավորման ու պատճառաբանման IRAC ունիվերսալ մեթոդական համակարգի ներդրումը և տարածումը դատական պրակտիկայում, որը կնպաստի պատճառաբանված, պարզ ու հստակ դատական ակտեր ունենալուն: Այդ ընդհաննուր նպատակի ներքո՝ նախատեսվում է սույն դասընթացում ունկնդիրներին ծանոթացնել IRAC համակարգի երրորդ՝ «Վերլուծություն», և չորրորդ՝ «Եզրահանգում» իրավավերլուծական փուլերի հետ:

Ակնկալվող արդյունքները.

-
- ունկնդիրները կսովորեն վերհանված իրավական խնդրի և կանոնի հիման վրա կադարել վերլուծություն,
 - կադարել և ամրագրել վերլուծության պարշաճ եզրահանգումներ,
 - կազմել գործերի սեղմագրեր՝ անդրադառնալով IRAC-ի բոլոր բաղադրաբարերին,

- ընդհանուր պարկերացում կունենան իրավական մեկնաբանությունների ակդիվ և պասիվ հինգ հիմնական եղանակների մասին ու կտուրուն, թե ինչպես դրանք կիրառել *IRAC* վերլուծության փուլի համար:

Ինչպես նշել ենք, «IRAC» գործընթացի հաջորդ քայլը վերլուծությունն է: Սա իրավական հիմնավորման այն մասն է, որտեղ բացատրում եք, թե **ինչպես** և **ինչու** եք կայացնում կոնկրետ այս կամ այն որոշումը: Դատական ակտը պատճառաբանելու պահանջի էությունը կայանում է նրանում, որ դատական ակտն ընթերցող ցանկացած անձ պետք է հասկանա, թե ինչպես է դատավորը հանգել այս կամ այն եզրակացությանը և ինչու է հանգել այդ եզրակացությանը: Ուստի, գուտ իրավական աղբյուրի վկայակոչումը բավարար չէ, անհրաժեշտ է նաև բացատրելը, թե ինչու է վկայակոչվել տվյալ աղբյուրը: Նմանապես, գործի լուծումը կամ ապացույցի պարզ շարադրանքը բավարար չէ: Անհրաժեշտ է ցոյց տալ, թե ինչպես է դատարանը հանգել լուծմանը կամ ինչպես է դատարանը գերապատվություն տվել մի ապացույցի և անարժանահավատ կամ նվազ վերաբերելի համարել այլ ապացույց: Որպես օրինակ կարելի է մատնանշել ՄիԵԴ-ի վճիռը **Մանուշարյանն ընդդեմ Հայաստանի** (թիվ 35688/11) դատական գործը: Այդ գործում իրավական խնդիրը նրանում էր, թե արդյոք մեղադրական դատավճռում ապացույցների գնահատման եղանակը և, արդյունքում, դատական ակտի պատճառաբանվածությունը կարող էր հակակշիռ հանդիսանալ վկայի առանցքային ցուցմունքը հակընդդեմ հարցման եղանակով ստուգելու անհնարինության դատավարական բացին, քանի որ դատարանը չէր ապահովել առանցքային, միակ ականատես վկայի ներկայությունը դատական քննությանը, որպեսզի մեղադրյալ հնարավորություն ունենար իրականացնել հակընդդեմ հարցման իր հիմնարար իրավունքը: ՄիԵԴ-ը եզրահան-

գեց հետևյալը (տես վճռի 58-րդ կետում)։

Գործ

«... դադարանի վճիռը չէր պարունակում իրեն ներկայացված ապացույցների վերլուծություն, ինչպես նաև որևէ փոքր նշում այն մասին, որ դադարանը դեղյակ է եղել վկայի չսպուգված ցուցմունքների, այդ թվում՝ Ք. Մ.-ի ցուցմունքի նվազ ապացուցողական արժեքի մասին։ **Բոլոր ապացույցները պարզապես ներկայացվել են որպես դիմումագրուի կողմից հանցագործության կատարման ապացույց՝ առանց վկայի չսպուգված ցուցմունքի հավասպիության գնահավման** (չեն վերևում՝ 26-րդ պարբերությունը)։ Հերևարար, Դադարանը գտնում է, որ դադարքնություն անցկացնող դադարանը պաշտամ կարգով չի քննել Ք. Մ.-ի ցուցմունքի հավասպիության հարցը։

Ըստ ՄԻԵԴ-ի, Լոռու մարզի առաջին ատյանի դատարանը մեղադրական դատավճռում չէր կատարել ապացույցների հետազոտություն՝ ըստ յուրաքանչյուր ապացույցի ընդունելիության, վերաբերելիության, արժանահավատության և բավարար համակցության։ Ավելին, դատարանը չէր կիրառել ապացույցները փաստերի նկատմամբ։ Այսինքն՝ դատարանը չէր կատարել IRAC համակարգի երրորդ քայլը։ Դրա փոխարեն դատարանը պարզապես շարադրել էր բոլոր ապացույցները ու այնուհետև վերացական կերպով նշել, որ դրանցով հաստափում էր մեղադրյալի մեղքը՝ սպանությունը։ Իրավավերլուծական նման ռազմավարությունը չէր պատասխանում վերը նշված երկու հարցերին՝ «ինչպես»-ին և «ինչու»-ին։ Դատական ակտի թերի պատճառաբանությունը հանգեցրեց նրան, որ ՄԻԵԴ-ը արձանագրեց խախտում։

Վերը նշված օրինակի լուսի ներքո կարևոր է իմանալը, որ

իրավավերլուծական ռազմավարության երեք հիմնական տեսակներ կան, որոնք են տեքստուալիզմը, ռեալիզմը և օրիգինալիզմը:

■ **Իրավական վերլուծության ռազմավարություն՝
տեքստուալիզմ, ռեալիզմ, օրիգինալիզմ**

Տեքստուալիզմն իրավական վերլուծության եղանակ է, ըստ որի օրենսդրական նորմի իմաստը բացահայտելու նպատակով իրավական տեքստի վերլուծությունը կատարվում է միայն տեքստի՝ օրենքի, իրավական խնդրի, կանոնի սովորական իմաստի շրջանակներում (բառն ինքն իր մեջ): Այս ռազմավարությունը հատուկ է ոռմանագերմանական իրավական համակարգի երկրներին, որտեղ իրավունքն ամբողջությամբ կողիֆիկացված է, և ակնկալվում է, որ օրենսդիրը տվել է սպառհի պատասխան կամ կարգավորում բոլոր հնարավոր իրավահարաբերությունների համար, ու դատավորից ընդամենն ակնկալվում է կիրառել նորմը փաստերի նկատմամբ ու հանգել գործով լուծմանը: Ինչպես ֆրանսիական ասացվածքն էր ասում. դատավորն օրենքի բերանն է:

Ռեալիզմը տեքստուալիզմի հակառակ տեսությունն է, ըստ որի՝ իրերը պետք է մեկնաբանել ու իրերին պետք է լուծում տալ՝ ելնելով ներկա օրվա դրությունից, ժամանակակից պատկերացումներից, հասարակական հարաբերությունների ներկա վիճակից, որը հնարավորություն կտա իրավական փաստաթուղթը, այդ թվում՝ նաև դատական ակտը, պահել «ժամանակակից» վիճակում և դա կիրառել՝ ելնելով իրական, ռեալ իրավիճակից ու անհրաժեշտությունից:

Օրիգինալիզմը սահմանում է, որ իրավական վերլուծությունը պետք է այնպես կատարել, որ բացահայտվի իրավաստեղծողի առաջնային կամքը, նպատակը կամ լուծումը չհակասի իրավաստեղծողի սկզբնական նպատակին՝ անկախ ներկա օրվա գարգացումներից:

ՄիԵՂ-ը հետամուտ է բոլոր երեք սկզբունքներին/ռազմավարություններին՝ դատական ակտեր կազմելիս: Դատարանը հետևողականորեն վկայակոչում է իր նախկին որոշումները՝ այդպիսով ապահովելով իրավական տեքստերի վերլուծության միօրինակություն, շարունակականություն, հետևողականություն, որոնք կարող են անփոփոխ կիրառվել մի քանի տասնամյակ շարունակ: Դա տեքստուայիզմի դրսնորման ապացույց է: Միևնույն ժամանակ Եվրոպական կոնվենցիայի երկու հիմնարար սկզբունքները՝ Կոնվենցիան՝ որպես «կենդանի» իրավական փաստաթությոթ, և Կոնվենցիայով պաշտպանված իրավունքների «իրական» ու «գործնական», այլ ոչ թե «Վերացական» ու «պատրանքային» լինելը բխում են ոեալիզմի բնույթից: Եվ, վերջապես, երբեմն Եվրոպական դատարանը Կոնվենցիայի որևէ տերմին մեկնաբանելիս վկայակոչում է Կոնվենցիայի նախապատրաստական փաստաթղթերը (Travaux Préparatoires)՝ բացահայտելու համար Կոնվենցիայի հիմնադրամի սկզբնական նպատակը տվյալ տերմինը սահմանելիս: Այդուհանդերձ, Կոնվենցիայի մեկնաբանության, իրավավերլուծական ռազմավարության հիմնական բնույթը ու այլզմն է, կամ, ինչպես գրականության մեջ հաճախ նշվում է՝ թելեղոգիական մեկնաբանումը, երբ իրավական նորմի իմաստը բացահայտվում է ըստ այդ նորմի կիրառության նպատակի: Այլ կերպ գրականության մեջ դա կոչվում է նաև նպատակային մեկնաբանության եղանակ:

«Հիրավական համակարգում բոլոր երեք ռազմավարություններն ել կիրավում են, իսկ իրավական նորմերը մեկնաբանելիս երեք սկզբունքների կիրառելիության հնարավորությունը սահմանված է օրենքով: Այսպես՝ իրավական ակտերի մասին օրենքի 41-րդ հոդվածով սահմանված է.

«1. Նորմադիվ իրավական ակտի նորմը մեկնաբանվում է՝ հաշվի առնելով նորմադիվ իրավական ակտն ընդունելիս այն ընդունող մարմնի նպարակը՝ ելնելով դրանում պարունակվող բառերի և

արդահայպությունների դառացի նշանակությունից, ամբողջ հոդվածի, գլխի, բաժնի կարգավորման համապերսպից, այն նորմատիվ իրավական ակտի դրույթներից, ի կարարումն որի ընդունվել է այդ ակտը, դպյալ նորմատիվ իրավական ակտով սահմանված սկզբունքներից, իսկ այդպիսի սկզբունքներ սահմանված չլինելու դեպքում՝ դպյալ իրավահարաբերությունը կարգավորող իրավունքի ճյուղի սկզբունքներից»:

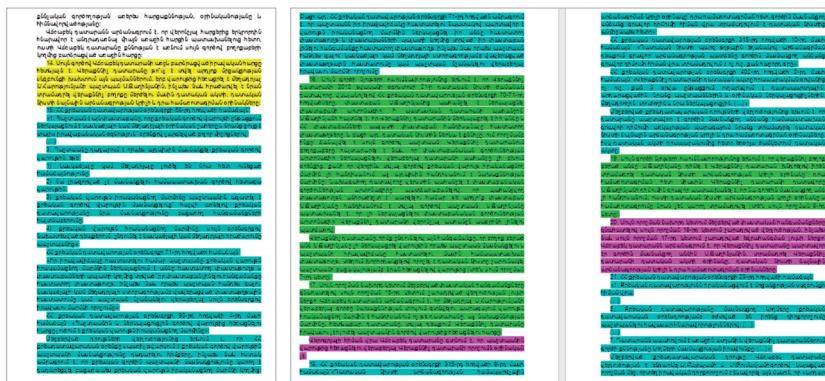
Օրենսդրական այս կարգավորումը ներառում է տեքստուալիզմ («Ելնելով դրանում պարունակվող բառերի ու արտահայտությունների տառացի նշանակությունից»), և օրիգինալիզմ (հաշվի առնելով նորմատիվ իրավական ակտն ընդունելիս այն ընդունող մարմնի նպագակը): Մեծ վերապահումով կարելի է ասել, որ կարգավորումը ներառում է նաև ռեալիզմ (դպյալ նորմատիվ իրավական ակտով սահմանված սկզբունքներից կամ դպյալ իրավահարաբերությունը կարգավորող իրավունքի ճյուղի սկզբունքներից): Ռեալիստական մեկնաբանման դեպքում կիրառողը, փաստորեն, դուրս է գալիս օրենսդրի կամքից՝ հիմնավորելով, որ այս պահին օրենսդրին այլ որոշում կընդուներ: Իսկ եթե մեկնաբանումը բխի օրենսդրի ամրագրած սկզբունքներից, կիրառողը դուրս չի գա օրենսդրի կամքից:

Ազգային դատարանները մեծամասամբ հարում են տեքստուալիզմի սկզբունքներին իրավավերլուծական գործունեություն իրականացնելիս՝ կիրառելով նորմը փաստերի նկատմամբ կամ մեկնաբանելով իրավական նորմը կամ որևէ իրավահարաբերություն: Դա հատկապես վերաբերում է առաջին ատյանի դատարաններին, որոնք փաստի, այլ ոչ թե իրավունքի դատարաններ են:

«Հատարանների համար իրավունքի հիմնական աղբյուրն օրենսդրական ակտերն են: Ապացույցների վերլուծություն կատարելիս դատարանները որպես ուղեցույց օգտվում են հիմնականում ապացույցների ընդունելիության, վերաբերե-

լիության, արժանահավատության և բավարար համակցության օրենսդրական ծևակերպումներից, ինչպես նաև Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումներից ու մեկնաբանություններից, որոնք փաստացի կիրառվում են որպես նախադեպային դրույթներ: Փաստերը գնահատելիս նոյնական դատարանները հիմնականում օգտվում են օրենսդրական նորմի տեքստային իմաստից: Այդուհանդերձ, Սահմանադրական դատարանը և Վճռաբեկ դատարանը բազմաթիվ դատական ակտերով օրենսդրական նորմերը մեկնաբանել են ռեալիզմի և օրիգինալիզմի սկզբունքներից ելեւով: Ավելին, առաջին ատյանի դատարանները նոյնական կիրառել են իրավավերլուծական նման ռազմավարություններ՝ որոշումներ, վճիռներ ու դատավճիռներ կայացնելիս:

Այժմ ներկայացնենք օրինակներ դատական որոշումների վերլուծական մասերից, որոնցում դատարանները կիրառել են

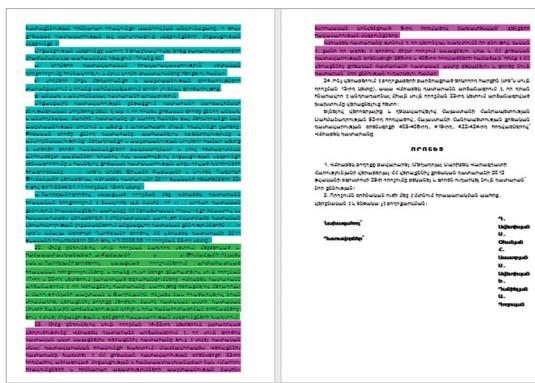
օրենքը փաստերի նկատմամբ իրավավերլուծական տարբեր ռազմավարություններով: Ձեր գրադարանի Վարժություն 2-ում ներկայացված է Վճռաբեկ դատարանի որոշումը ԵԱԲԴ/0020/11/12 քրեական գործով: Տեքստի 1-ին, 2-րդ և 3-րդ բաժինները կրճատված են, քանի որ դրանք վարժության համար կարևորություն չեն ներկայացնում: 4-րդ բաժինը ներկայացված է ամբողջությամբ: Վարժություն 2-ի տեքստի կարմիր լուսանցքից աջ կատարված են նշումներ դատական

ակտի տվյալ հատվածի վերաբերյալ: Դեղին գույնով նշված է տեքստի այն հատվածը, որում Վճռաբեկ դատարանը ձևակերպել է իրավական խնդիրը:

Իսկ կապուտ գույնով՝ կանոնի դուրսբերումը, կանաչ գույնով՝ վերլուծությունը և մանուշակագույնով՝ եզրահանգումը: Առաջին հայացքից թվում է, թե այստեղ խնդիր կա, քանի որ դուրս է բերված մեկ իրավական խնդիր ու երեքական հատվածներ կանոնի, վերլուծության և եզրահանգումների համար. թվում է, թե դատարանը դուրս է բերել մեկ խնդիր, սակայն շարադրել է երեք կանոն, կատարել է երեք վերլուծություն և կայացրել երեք եզրահանգում: Վերլուծենք մանրամանորեն՝ սկսելով վերջից:

Դատարանը 17-րդ կետում **եզրահանգել** է, որ վերաքննիչ դատարանի որոշումը պաշտպանին վարույթից հեռացնելու մասին օրինական չէր, քանի որ քրեական գործը գտնվում էր նախաքննության

փուլում: Այս որոշմանը հանգել է 16-րդ կետի **վերլուծության** և 15-րդ կետի **կանոնի** (կանոնը նշում ենք հավաքական կերպով, քանի որ այս կետում շարադրել է մի շարք նորմեր) հիման վրա: Սակայն համապատասխան իրավական խնդրի ձևակերպումը բացակայում է 14-րդ կետում: Այդ իրավական խնդրիր կառող էր լինել, օրինակ, թե արդյոք Վերաքննիչ դատարանը ճիշտ էր վարվել՝ հեռացնելով պաշտպանին գործի վարույթից այն դեպքում, եթե քրեական գործի քննությունը

գտնվում էր նախաքննության, այլ ոչ թե դատաքննության փուլում: Այնուհետև, 20-րդ կետում դատարանը կատարել է երկրորդ **եզրահանգումն** այն մասին, որ Վերաքննիչ դատարանը

պարտավոր էր գործին մասնակցող անձին տրամադրել Վերաքննիչ դատարանի դատական ակտի օրինակը, դատական նիստի ձայնային արձանագրության կրիչը և դրա համառոտագրման օրինակները:

Այս եզրահանգմանը հանգել է 19-րդ կետի **վերլուծության** և 18-րդ կետի **կանոնի** հիման վրա: Կրկին դատարանն այս խնդրի առանձին ձևակերպում չի կատարել 14-րդ կետում: Խնդրի ձևակերպումը կարող էր լինել հետևյալը. արդյոք դատարանը պարտավոր էր գործին մասնակցող անձին տրամադրել Վերաքննիչ դատարանի դատական ակտի օրինակը, դատական նիստի արձանագրության կրիչը և դրա համառոտագրման օրինակները: Եվ վերջապես, 23-րդ կետում դատարանը կատարել է մասնակի ու, այնուհետև, հավաքական եզրահանգում այն մասին, որ խախտվել է դատավարության մասնակցի մրցակցային դատավարության իրավունքը: Այդ եզրահանգմանը հանգել է 22-րդ կետի վերլուծության և 21-րդ կետի կանոնի հիման վրա, սակայն նաև նշել է, որ եզրահանգման համար հիմք են ծառայել 14-րդ կետից մինչև 22-րդ կետը շարադրված փաստարկումները: Խնդիրը կայանում է նրանում, որ դատարանը 14-րդ կետում իրավական խնդիրը սահմանել է հավաքական կերպով՝ երկրորդ և երրորդ խնդիրներն ածանցելով առաջին խնդրից: Կարծում ենք, որ հստակության տեսանկունից առավել նպատակահարմար կլիներ երեք խնդիրները ձևակերպել առանձին: Առաջարկում ենք հետևյալ տարրերակը.

- արդյոք Վերաքննիչ դատարանը թույլ է դրվել խախտում՝ հեռացնելով պաշտպանին գործի վարույթից այն դեպքում, երբ քրեական գործի քննության վարույթը գտնվում էր նախաքննության, այլ ոչ թե դադարքնության փուլում,
- եթե ոչ, արդյոք Վերաքննիչ դատարանը պարտավոր էր գործին մասնակցող անձին դրամադրել Վերաքննիչ դատարանի դատական ակտի օրինակը,

դափական նիսվի ձայնային արձանագրության կրիչի և դրա համառողագրման օրինակները,

- Եթե այդ, արդյոք դափարանի նշված գործողությունները հանգեցրել են դափավարության մասնակցի՝ <<քրեական դափավարության օրենսգրքի 23-րդ հոդվածով ամրագրված՝ մրցակցության և համապարասիանաբար նաև «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Վլրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով նախափեսված՝ գենքերի հավասարության սկզբունքները:

Այժմ ուսումնասիրենք, թե իրավավերլուծական ինչ ռազմավարություն է կիրառել Վճռաբեկ դատարանը վերը նշված գործով։ Կապույտ գույնով նշված հատվածներում տեսնում ենք, որ դատարանը հղում է կատարել Քրեական դատավարության օրենսգրքի յոթ հոդվածների տարրեր դրույթների և Վճռաբեկ դատարանի երկու նախադեպային որոշումներում արտահայտված իրավական դիրքորոշումների վրա։ Կատարվել են տեքստային մեջբերումներ։ Բացակայում է որևէ վերլուծություն օրենսդրական նորմերի որևէ հատուկ իմաստի, բովանդակության, օրենսդրի կամքի բացահայտման ուղղությամբ, որի առկայության դեպքում կարելի կլիներ ասելը, որ դատարանը կիրառել է օրիգինալիզմ։ Բացակայում է նաև որևէ վերլուծություն նախադեպային դրույթների և օրենսդրական նորմերի նորովի, ժամանակակից, իրավաստեղծ, հասարակական հարաբերությունների ներկա լրյուղի ներքո մեկնարանելու մասին, որի դեպքում հնարավոր կլիներ պնդելը, որ դատարանը կիրառել է ռեալիզմ։ Հետևաբար, կարելի է պնդել, որ դատարանը կիրառել է տեքստուալիզմ՝ օրենսդրական և նախադեպային դրույթները մեկնարանելով իրենց սովորական իմաստով։

Հաջորդ բաժնում կանորադառնանք մեկնարանման մի քանի սկզբունքների ու հնարքների, որոնք, որպես կանոն, կիրառվում են IRAC-ի վերլուծական բաժնում։

■ Իրավական մեկնաբանության մեթոդներ

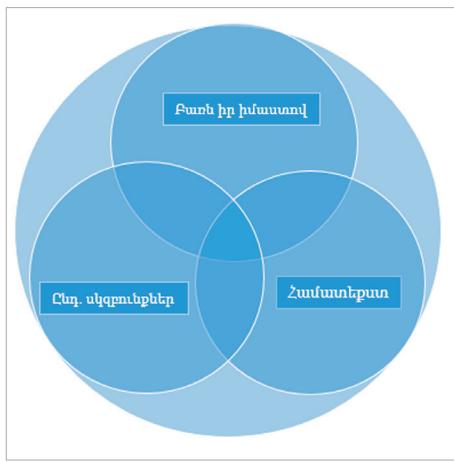
Այս բաժնում կանդրադառնանք դատական ակտերի մեկնաբանման մի քանի հնարքների ու սկզբունքների: Բոլորին չենք անդրադառնա, քանի որ դրանք շատ են ու բազմազան: Կանդրադառնանք հիմնականում այն սկզբունքներին ու հնարքներին, որոնք համեմատաբար հաճախ են կիրառվում պրակտիկայում: Այդ հմաստով կուսումնասիրենք <<Վճռաբեկ դատարանի, Վերաքննիչ դատարանների ու Եվրոպական դատարանի դատական ակտերը:

Որպես ուղեցույց օգտվենք Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին <<օրենքի 41-րդ հոդվածից, որը սահմանում է նորմատիվ իրավական ակտի նորմի մեկնաբանության սկզբունքները: Ըստ այս հոդվածի՝

Նորմատիվ իրավական ակտի նորմը մեկնաբանվում է՝ հաշվի առնելով նորմատիվ իրավական ակտն ընդունելիս այն ընդունող մարմնի նպատակը՝ ենելով դրանում պարունակվող բառերի և արտահայտությունների դրառացի նշանակությունից, ամբողջ հոդվածի, գիրի, բաժնի կարգավորման համապեքստից, այն նորմատիվ իրավական ակտի դրույթներից, ի կարարումն որի ընդունվել է այդ ակտը, դվյալ նորմատիվ իրավական ակտով սահմանված սկզբունքներից, իսկ այդպիսի սկզբունքներ սահմանված չինելու դեպքում՝ դվյալ իրավահարաբերությունը կարգավորող իրավունքի ճյուղի սկզբունքներից:

Եթե ավելի պարզեցված ներկայացնենք վերը նշված տեքստը, ստացվում է, որ նորմը մեկնաբանվում է երեք տիրուպթներում: Օրենսդրի կամքի բացահայտման նպատակով (հիմնականում նորմատիվ ակտերն ընդունվում են օրենսդրի մարմնի կողմից, սակայն կարող են ընդունվել նաև կառավարություն, կարգավորող և այլ մարմինների կողմից՝ հաշվի առնելով բառերի ու արտահայտությունների սովորական

իմաստը, հաշվի առնելով **համատեքստը**, որում օգտագործվում են տվյալ բառերը կամ արտահայտությունները, և հաշվի առնելով նորմատիվ ակտի ընդհանուր սկզբունքները, որոնք, որպես կանոն, սահմանված են ընդհանուր բաժնում և/կամ փաստաթղթի նախաբանում (պրեամբուլա):

Այդ երեք տիրույթները տարանջատված չեն, դրանք որոշակիորեն փոխհարաբերվում են, ու եթե դա ներկայացնենք սխեմատիկ, կունենա պատկերում ներկայացված տեսքը, որտեղ բոլոր երեք տիրույթները որոշակիորեն փոխհատվում են, բայց բոլորը գտնվում են օրենսդրի կամքի ընդհանուր համատեքստում և չեն կարող դուրս

գալ այդ համատեքստից, իսկ դուրս գալու դեպքում անհրաժեշտություն կլինի փոխել օրենքը և դա հարմարեցնել ներկա դրույթան պայմաններին:

Այժմ ներկայացնենք մեկնաբանման մի քանի եղանակները, որոնք շրջափում են վերը նշված չորս տիրույթներն առանձին-առանձին կամ մեկը կամ մի քանիս՝ միասին:

Կենդանի իրավական փաստաթուղթ. մեկնաբանման այս եղանակը կիրառում է ՄԻԵԴ-ը: Դա նաև Մարդու իրավունքների Եվրոպական կոնվենցիայի հիմնարար սկզբունք է: Դրա նպատակն է մեկնաբանությամբ իրավական փաստաթղթի բառերին ու արտահայտություններին ժամանակակից իմաստ ու բովանդակություն հաղորդելը, որպեսզի իրավական փաստաթուղթը «չինանա», արտահայտի ժամանակակից հասարակական զարգացումները ու պահանջները: Ստորև նշված օրինակում Եվրոպական դատարանը կոնվենցիայի շրջանակներում ներմուծեց նոր իրավունք:

Բայաթյանն ընդդեմ Հայաստանի (ՄԻԵԴ) 2011թ.

102. Դատարանն այս կապակցությամբ կրկին նշում է, որ Կոնվենցիան «կենդանի փաստաթուղթ» է, որը պետք է մեկնարանվի ներկայիս հանգամանքների լույսի ներքո և ներկայումս ժողովրդավարական պետություններում գերակայող գաղափարների հիման վրա: ...Քանի որ Դատարանը մարդու իրավունքների պաշտպանության առաջնային և կարևոր համակարգ է, այն պետք է հաշվի առնի Պայմանավորվող պետությունների փոփոխվող հանգամանքները և չափանիշների սահմանման համար արձագանքի, օրինակ, ցանկացած ընդհանուր զարգացման....:

ՄԻԵԴ-ը սահմանեց նոր իրավունք, ըստ որի՝ անձը կարող էր ազատվել պարտադիր զինվորական ծառայությունից կրոնական համոզմունքների հիմքով, ու նոր իրավունքը պետությունների համար սահմանում էր այլընտրանքային ծառայության մասին օրենք ընդունելու պարտականություն, որը չափում է լիներ զինվորական բնույթի և չափում է գտնվեր ու ազմական կառույցների վերահսկողության ներքո: Մինչ այս վճիռը, որը կայացվեց 2011 թվականին, Եվրոպական դատարանը տասնամյակներ շարունակ մերժել է նույնանման հիմքով գանգատներ տարբեր պետություններից: Հաշվի առնելով, որ նշված իրավունքն արդեն ընդունվել էր ԵԽ անդամ գրեթե բոլոր պետությունների կողմից և այդ հարցի վերաբերյալ ծևավորվել էր ընդհանուր Եվրոպական կոնսենսուս, Եվրոպական դատարանը որոշեց, որ ժամանակակից հասարակական հարաբերություններն այլևս պարտավորեցնում էին կոնվենցիայով նույնպես սահմանել այդ իրավունքը, հակառակ դեպքում Կոնվենցիան կարժեգրկվեր որպես ժամանակի հետ քայլող, ժամանակակից իրավական փաստաթուղթ: Վերջում ավելացնենք, որ եթե ազգային դատարանը որոշեր նույնանման որոշում կայացնել մինչև ՄԻԵԴ-ը, ապա դա հնարավոր կլիներ՝

հիմնվելով իրավական ակտի ընդհանուր սկզբունքների կամ իրավունքի ճյուղի սկզբունքների վրա:

Ինքնավար (ավերում) մեկնաբանության եղանակը նույնականացնելու համարական գործությունը՝ պահպանային կողմից այն դեպքում, երբ դատարանը ցանկանում է Կոնվենցիայի որևէ եզրույթը մեկնաբանել յուրովի, ինքնուրույն՝ անկախ այն հանգամանքից, որ նույն եզրույթն այլ կերպ է մեկնաբանվում Կոնվենցիայի անդամ պետությունների ազգային համակարգում։ Վճռաբեկ դատարանը երբեմն հղում է կատարում ՄԻԵԴ-ի նման մեկնաբանություններին, երբ փաստերը և իրավունքի հարցերը համապատասխանում են։

Գագիկ Միքայելյանի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի որոշում **ԵԱԴԴ/0085/06/09 գործով**

«21...Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի հիման վրա՝ «քրեական մեղադրանք» հասկացությունը պետք է հասկացվի ոչ թե ձևական (փաստաթղթային), այլ բովանդակային (գործնական) իմաստով (*Դեվերըն ընդդեմ Բելգիայի (Deweerd v. Belgium)* գործով վճիռ, 1980թ. փետրվարի 27, գանգատ թիվ 6903/75, կետ 44): Այսինքն՝ անձի նկատմամբ «մեղադրանքի» առկայության մասին կարող է վկայել նաև այնպիսի միջոցներ ձեռնարկելը, որոնք ենթադրում են հանցագործության մեջ կասկածանքի առկայություն, ինչպես նաև էականորեն ներգործում են կասկածվող անձի դրության վրա...»։

Այս որոշմամբ Վճռաբեկ դատարանը, հիմնվելով Եվրոպական դատարանի «մեղադրանք» հասկացության ինքնավար մեկնաբանության վրա, քրեական դատավարություն ներմուծեց «մեղադրանք» հասկացության նոր իմաստ, որը կտրուկ տարբերվում էր մինչ այդ գոյություն ունեցող տեսական ու կի-

դառական հիմքերից: Ներկայումս պրակտիկայում մեծամասմբ առաջնորդվում են վերը նշված սահմանմամբ, թեև դրան հակասող մի շարք նորմեր քրեական դատավարության օրենսգրքում դեռ ֆորմալ կերպով մնում են ուժի մեջ: Նոր քրեական դատավարության օրենսգրքի ընդունումով «մեղադրանք» հասկացությունն արդեն համահունչ կլինի վերևի մեկնաբանությանը: Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանը << քրեական դատավարության օրենսգրքի «մեղադրանք» եզրու սահմանեց նոր մեկնաբանությամբ՝ ներմուծելով Եվրոպական դատարանի կողմից դրան տրված ինքնավար իմաստը/մեկնաբանությունը:

Օրենսդրի կամքի բացահայտում. Մեկնաբանության այս եղանակը կիրառվում է, եթե օրենքի փոփոխության արդյունքում փոփոխվել է իրավական նորմի նկարագիրը կամ դատական պրակտիկայի ուժով նորմի առաջնային բովանդակությունն աստիճանաբար փոփոխվելու է ենթարկվել ու նշված երկու պատճառներով պայմանավորված՝ անհրաժեշտություն է առաջացել կոնկրետ գործով բացահայտել այդ նորմի առաջնային իրավական բովանդակությունն այն պահի դրությամբ, եթե այդ նորմն ընդունվեց օրենսդրի կողմից: Արդեն հասկանալի է, որ մեկնաբանման այս եղանակը հարում է օրիգինալիզմի ուազմավարությանը: Վերևում արդեն նշվեց, որ Եվրոպական դատարանը երբեմն դիմում է մեկնաբանման այս եղանակին, եթե ուսումնասիրության առարկա է դարձնում Կոնվենցիայի նախապատրաստական փաստաթղթերը (Travaux Préparatoires)՝ բացահայտելու համար Կոնվենցիայի հիմնադիրների սկզբնական նպատակը տվյալ տերմինը սահ-

Տնա Գրադարանում՝
Վարժություն 7:

Տնա գրականության ցանկում՝ << Վճռաբեկ դատարանի որոշումների գիտագործնական մեկնաբանությունների ժողովածու», էջ 35:

մանելիս: Մեկնաբանման այս եղանակը կիրառել է նաև Վճռաբեկ դատարանը Քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասի (Վ. Հովակիմյանի վերաբերյալ ՎԲ-125/07 որոշում) և Քրեական օրենսգրքի 21 և 22-րդ հոդվածների իրավական բովանդակությունը մեկնաբանելիս (Ա. Պաափիկյանի վերաբերյալ ՎԲ-149/07 որոշում): Առաջին օրինակում համեմատելով նախկին օրենսգրքի և ներկա օրենսգրքի համարժեք նորմերը՝ հանգել է այն եզրահանգման, որ դրանց միջև կար տարբերություն, որն էական էր, քանի որ տարբերությունը ոչ թե խմբագրային էր, այլ ուներ քրեահրավական բովանդակություն: Մասնավորապես, նախկին տեքստով օրենսդիրը որպես խուզիգանության հանցակազմ սահմանել էր հանցագործության համար օգտագործվող գործիքը՝ դրա համար հարմարեցված լինելու օբյեկտիվ հատկանիշը, իսկ ներկա տեքստում այդ հատկանիշը բացակայում էր, որից բխեցվել էր, որ օրենսդիրի կամքն էր հանցակազմի շրջանակը լայնացնել ու դրանով ընդգրկել արարքներ, որոնք կարող էին կատարվել նոյնիսկ առանց գործիքը հարմարեցված լինելու, օրինակ՝ գետնից վերցված քարը: Ըստ էության, դատարանը կիրառել է վերլուծության դեղուկտիվ մեթոդ՝ համեմատելով երկու տեքստերը և դրանցից վեր հանելով տարբերությունը. փաստերն այստեղ կարևոր չեն: Երկրորդ օրինակում դատարանը կիրառել է փաստարկման բացառման կանոնը. եթե տվյալ հանգամանքներում երկու իրավակարգավորումներից մեկը չէր կարող գործել, ուրեմն ստացվում է, որ օրենսդիրի կամքն էր, որ գործեր մյուսը, քանի որ կանխավարկածի ուժով բացառվում է, որ օրենսդիրը սահմանած լիներ մի կարգավորում, որը չէր կարող գործել:

Ալվագյանի չափորոշիչը սահմանվել է Վճռաբեկ դատարանի կողմից, ըստ որի՝ << դատարանները ՄիԵԴ որոշումները կիրառելիս կամ կիրառումը մերժելիս չեն կարող բավարարվել ՄիԵԴ որոշման և քննության առարկա գործի փաստերի պարզ համարմամբ, այլ յուրաքանչյուր դեպքում պետք է պարզեն, թե վկայակոչվող գործի և քննության առարկա գործի փաստական հանգամանքների տարբերությունները որքանով են էական:

ՍԵՐԱՆ ԱՅՎԱՋՅԱՆԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ 23/05/2018թ. որոշում, կետ 26

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի դատական ակտի կիրառելության հարցը լուծելիս դատարանը պետք է հաշվի առնի նաև այն, թե տվյալ դատական ակտի հիմնավորման բովանդակությունը կազմող ինչպիսի դրույթ է ենթակա կիրառման: Եթե այդ դրույթը իր բնույթով առավել ընդհանրական է, ապա կիրառման համար պահանջվում է փաստական հանգամանքների առավել փոքր ընդհանրություն: Եվ ընդհակառակը՝ եթե դրույթը իր բնույթով առավել կոնկրետ է, ապա կիրառման համար պահանջվում է փաստական հանգամանքների առավել մեծ ընդհանրություն:

Առաջարկված մոտեցումը լիովին համադրելի է IRAC համակարգի և ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքի մեթոդաբանության հետ: Չարմանալի է, որ դա լայն կիրառություն չստացավ իրավակիրառ պրակտիկայում: Մասսամբ դա պայմանավորված է նրանով, որ դատարանները, որպես կանոն, ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքը վկայակոչելիս հազվադեպ են կատարում վկայակոչվող գործի և քննության առարկա գործի փաստերի համադրում՝ պարզելու համար, թե վկայակոչվող նախադեպը որքանով է կիրառելի տվյալ գործով: «Այվաջյանի» չափորոշիչի կիրառության օրինակներ ներկայացված են ԴԱՍ-7-ում՝ կետ 6:

Կոլիգիոն հնարքները մեկնաբանության եղանակ է, որը կիրառվում է, եթե առկա է հակասություն տարբեր նորմերի միջև ու այդ դեպքում տարբեր կանոններով որոշվում է, թե որ նորմին պետք է գերապատվություն տալ: Հակասություններ կարող են լինել միջազգային և ներպետական օրենսդրական նորմերի միջև, տարբեր իրավաբանական ուժ ունեցող և միևնույն իրավաբանական ուժ ունեցող ներպետական իրավական ակտերի նորմերի միջև, ավելի վաղ ու ավելի ուշ ընդունված օրենսդրական ակտերի նորմերի միջև և այլն: Նորմատիվ իրա-

վական ակտերի մասին <<օրենքի Գլուխ 9-ը կարգավորում է բոլոր նման հակասությունները/կողիզիանները: Իսկ միջազգային իրավունքի նորմերի և ներպետական իրավական ակտերի նորմերի միջև հակասությունները կարգավորվում է <<Սահմանադրության 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասով, ըստ որի՝ <<վավերացրած միջազգային պայմանագրերի և օրենքների նորմերի միջև հակասության դեպքում կիրառվում են միջազգային պայմանագրերի նորմերը:

Դատարանները հաճախ են բախվում իրավիճակների հետ, երբ ներպետական օրենսդրության իրավակարգավորումը հակասել է միջազգային նորմի կարգավորմանը: Նման իրավիճակներում դատարաններն առաջնորդվում են սահմանադրության 5-րդ մասի կարգավորումով՝ միջազգային նորմը կիրառելիս: Իսկ երբ կիրառության ենթակա է ոչ թե միջազգային պայմանագրի նորմը, այլ դրա մեկնաբանությունը միջազգային դատարանի, օրինակ՝ Եվրոպական դատարանի կողմից, ապա այստեղ տեսական խնդիր կարող է առաջանալ, քանի որ Սահմանադրության և Դատական օրենսգրքի համաձայն՝ արդարադատություն իրականացնելիս հիմնական իրավունքների և ազատությունների վերաբերյալ Սահմանադրությունում ամրագրված դրույթները **մեկնաբանելիս հաշվի է առնվում** Հայաստանի Հանրապետության վավերացրած՝ մարդու իրավունքների վերաբերյալ միջազգային պայմանագրերի հիման վրա գործող մարմինների պրակտիկան: Այսպիսով, նորմերի կողիզիայի դեպքում ստացվում է, որ Եվրոպական դատարանի նախարեւային որոշյաները, որոնք բոլորը վերաբերում են հիմնական իրավունքներին ու ազատություններին, պարտադիր իրավաբանական ուժ չունեն:

Expressio unius կանոնը տեքստային մեկնաբանման եղանակ է, որի ժամանակ հաշվի է առնվում նորմատիվ դրույթի կամ հոդվածի ողջ համատեքստը: Ըստ այս կանոնի՝ սպառիչ ցանկում որևէ տարր չներառելը պետք է մեկնաբանել դրա բացառման մասին (տես ԵՇԴ/0002/11/14 գործով Վճռաբեկ դա-

տարանի 27/02/2015թ. որոշումը, կետ 19): Տվյալ դեպքում խնդրո առարկա հարցն այն էր, թե արդյոք քրեական հետապնդում չիրականացնելու մասին որոշումը ենթակա էր բողոքարկման Քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի հիմքով։ Վճռաբեկ դատարանը գտավ, որ քանի դեռ քրեական հետապնդում չիրականացնելու մասին որոշումը ներառված չէր ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածով նախատեսված դատական ստուգման առարկա որոշումների սպառիչ ցանկում, նշանակում է, դա պետք է մեկնաբանվի որպես նման հնարավորության բացառում։

Սա պարզ տեքստուայիզմ է, տեքստուալ մեկնաբանման հնարք, որի դեպքում արտահայտությունը մեկնաբանվում է իր սովորական իմաստի շրջանակում կամ հոդվածի ամբողջ տեքստի կամ առանձին դրույթի ամբողջ տեքստի/համատեքստի իմաստի ներքո՝ ըստ Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին օրենքի 41-րդ հոդվածի։ Դա հաստատվեց նաև դատական ակտի հաջորդ պարերություններում, որտեղ դատարանը բառերի ու արտահայտությունների սովորական իմաստի ներքո փաստարկում էր, որ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը չէր կարող նույնացվել քրեական հետապնդում չիրականացնելու մասին որոշման հետ, քանի որ դրանք իրենցից ներկայացնում էին տարբեր իրավական բնույթ, բովանդակություն, նպատակ և հետևանքներ ունեցող դատավարական որոշումներ։

ԵՇԴ/0002/11/14 գործով Վճռաբեկ դատարանի 27/02/2015 որոշում, կետ 19

Կիրառելով մեկնաբանման expressio unius հանրաճանաչ կանոնը, համաձայն որի՝ սպառիչ ցանկում որևէ տարր չներառելը պետք է մեկնաբանել դրա բացառման իմաստով՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ քրեական հետապնդում չիրականացնելու մասին որոշումը ներառված չէ ՀՀ քրեական դատավարության օրենս-

գրքի 185-րդ հոդվածով նախատեսված դատական ստուգման առարկայում: Միևնույն ժամանակ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը չի կարող նույնացվել քրեական հետապնդում չիրականացնելու մասին որոշման հետ, քանի որ դրանք իրենցից ներկայացնում են տարրեր իրավական բնույթ, բովանդակություն, նպատակ և հետևանքներ ունեցող դատավարական որոշումներ:

Ինչպես տեսնում ենք, դատարանը երկու ընթացակարգերի բովանդակային տարրերությունը մեկնաբանել է դրանց տեքստային իմաստների պարզ համեմատությամբ՝ առանց հաշվի առնելու, օրինակ՝ օրենսդրի առաջնային նպատակն օրենքն ընդունելիս (օրենսդրի կամքի բացահայտում), հասարակական հարաբերություններում փոփոխությունները (արժեքային մեկնաբանություն), կարգավիրման հետապնդվող նպատակը որպես մեկնաբանության ուղեցույց (նպատակային մեկնաբանություն), և այլ հանգամանքներ ու մեկնաբանության մեթոդներ:

Eiusdem generis կանոնը նույնպես տեքստային մեկնաբանման կանոն է՝ նորմի համատեքստում, որը սահմանում է, որ միանման առարկաների ցանկը սահմանում է առարկայի ընդհանուր հասկացությունը: Որպես օրինակ բերենք Վճռաբեկ դատարանի որոշումը Անդրիաս Ղուկասյանի վերաբերյալ թիվ ԵԱՔԴ/0533/06/16 քրեական գործից: Իրավական խնդիրը սույն գործում հետևյալն էր. Եթե օրենսդիրը սահմանել է գրավի միջնորդության մերժման հիմքերի ոչ սպառիչ, բաց ցանկ, արդյոք բաց ցանկի անորոշ տարր(եր)ի բովանդակությունը կարելի է բացահայտել թվարկված տարրերի բովանդակությունից ելնելով:

**ԵԱԲԴ/0533/06/16 գործով Վճռաբեկ
դատարանի 12/04/2017 որոշում, կետ 15**

«Հ քրեական դատավարության օրենսգործի 143-րդ հոդվածի 2-րդ մասով՝ կալանքից գրավով ազատելն անթույլատրելի ճանաչելու հանգամանքները թվարկված են ոչ սպառիչ, և որպես այդպիսիք կարող են հաշվի առնվել նաև այլ հանգամանքներ: Այլ խոսքով՝ քննարկվող նորմով նախատեսված է կալանքից գրավով ազատելն անթույլատրելի ճանաչելու հանգամանքների բաց թվարկում, իսկ մեկնաբանման *ejusdem generis* հանրաճանաչ կանոնի համաձայն՝ բաց թվարկման չորոշակիացված տարրի բովանդակությունը բացահայտելու համար անհրաժեշտ է ենթել որոշակիացված տարրերի բովանդակությունից: անորոշ տարրը պետք է կրի այն ընդհանուր հատկանիշները, որոնք բնորոշ են որոշակիացված տարրերին:

Վճռաբեկ դատարանը գտավ, որ թեև դրույթը բառացիորեն սահմանում էր հետևյալ հիմքերը՝ մեղադրյալի անձը հայդուի չլինելը, մշղական բնակության վայր չունենալը կամ քրեական վարույթն իրականացնող մարմնից թաքնվելու փորձը, օրենսդիրը դրանք թվարկել էր «մասնավորապես» բառով, հետևաբար, թվարկումը սպառիչ չէր, իսկ այլ հիմքերի բովանդակությունը պետք է բխեր թվարկված հիմքերի բովանդակությունից, թե որոնք են հանգամանքները, որոնք ընդհանրապես կարող են դրվել կալանավորման հիմքերում: Ըստ այդմ, այնպիսի հանգամանքներ, ինչպիսիք էին, օրինակ, մեղադրանքի հիմքում ընկած արարքի հանրային վտանգավորության բնույթը, մասնավորապես այն, որ մեղադրյալին մեղսագրվել էր զանգվածային անկարգություններ կազմակերպելու հանցանք, որն ուղղված էր հասարակական անվտանգության դեմ, արարքի ծանրության աստիճանը, որը դասվում էր ծանր հանցագործությունների շարքին, որի համար նախատեսված է չորսից տասը

տարի ժամկետով ազատազրկում, նույնաբովանդակ էին 143-րդ հոդվածի 2-րդ մասում շարադրված հիմքերի հետ, հետևաբար, վերաբերելի էին և կարող էին դրվել գրավի միջնորդության հիմքում:

Սիա նման մեկնաբանման հնարքի միջոցով դատարանը ցրեց օրենսդրական նորմի անորոշության վերաբերյալ կասկածները, որը հիմք հանդիսացավ և տվյալ գործի լուծման, և պրակտիկայում իրավական որոշակիություն ապահովելու համար:

Գրականություն

1. Սահիկ 2	Մեկնաբանության մեթոդներ
2. Վարժություն 5	Վճռաբեկ դատարանի որոշում
ԼԴ/0082/13/09
3. Վարժություն 6	Վճռաբեկ դատարանի որոշում
ԵԿԴ/0136/11/11
4. Վարժություն 7	Վճռաբեկ դատարանի որոշում
ԵԱԲԴ/0533/06/16

ԴԱՍ 5 - 6

Դատական ակտերի շարահյուսություն և բառընտրություն

Դաս 5 Դատական ակտերի շարահյուսություն 2 ժամ

Դաս 6 Դատական ակտերի բառընտրություն 2 ժամ

Դասի նպատակն է դատական ակտերի շարահյուսության և բառընտրության մի շարք կանոններին ծանոթացնելը և համապատասխան հմտություններ հաղորդելը, որոնք կօգնեն հստակ ու մատչելի դատական ակտեր կազմելուն:

Ակնկալվող արդյունքները .

- ունկնդիրները կսովորեն նվազեցնել դերբայական դարձվածների անհարկի օգրագործումը դատական ակտերում,
- օգրագործել առավելապես ներգործական, քան թե կրավորական նախադասություններ,
- կազմել պարզ ու հակիրճ նախադասություններ և խուսափել երկար ու անհասկանալի պարբերություններից,
- հրաժարվել մակարույժ բառերի, վերաբերմունք արդահայտող բառերի, նախորդավոր կառույցների օգրագործումից, որոնք անհարկի բարդացնում են դատական դեքստրերը:

Դատական ակտերի տեքստերի պարզությունը և հստակությունը պահանջներ են, որոնք կապված են մի շարք հիմնարար իրավունքների իրականացման հետ, ինչպիսին են՝ պատճառաբանված դատական ակտի, անաշառ դատարանի, իրապարակային դատական քննության, արդարադատության մատչելիության իրավունքները։ Ավելին, դատական ակտերի հստակությունը կապված է նաև ժողովրդավարական կառավարման կարևոր պայմաններից մեկի՝ արդարադատություն իրականացնող մարմինների նկատմամբ հանրային վերահսկողության պահանջի հետ։ Դատարանները չեն կարող գործել վակուումի մեջ, ուստի, որքան կարևոր է դատական քննության և դատական ակտերի իրապարակայնությունը, այնքան էլ կարևոր է դատական ակտերի տեքստերի պարզությունն ու հստակությունը, քանի որ հակառակ դեպքում արդարադատության իրապարակայնությունը կորցնում է իր իմաստը։ 2002 թվականին ընդունված «Իրավական ակտերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում ամրագրված էր դրույթ, որը սահմանում էր, որ իրավական ակտերի լեզուն պետք է լինի ճշգրիտ, հստակ և մատչելի։ 2018թ. օրենքը փոփոխվեց ու այդ դրույթը հանվեց։ Անկախ այդ հանգամանքից, նշված պատճառներով պայմանավորված՝ դատական ակտերի լեզվի հստակությունը և պարզությունը մնում է որպես ակտուալ խնդիր։ Ստորև ներկայացնում ենք այն հիմնական խնդիրները, որոնք առկա են դատական ակտերի տեքստերում։

Դատական ակտերի շարահյուսություն

ԴԱՍ 5

Զուգահեռ օգտագործեք

«Դատական ակտերի շարահյուսություն
և բառընտրություն» սահիկը:

Ներգործական և կրավորական նախադասություններ. աշխատեք որքան հնարավոր է քիչ օգտագործել կրավորական սեղի նախադասություններ և շատ օգտագործել ներգործական սեղի նախադասություններ: Ներգործական սեղով կազմված նախադասությունը դիպուկ է, պարզ է ու համահունչ հայերենի թերականությանը և լեզվամտածողությանը: Ներգործական սեղով կազմված նախադասությունն ունի պարզ կառուցվածք. **Ենթակա (սույբեկո)** - **ստորոգայլ (գործողություն)** - **լրացում (օբյեկտ):** Օրինակ՝ դադարակոր մերժեց բողոքը, այլ ոչ թե՝ բողոքը մերժվեց դադարակորի կողմից: Կամ, ուսումնասիրնենք հետևյալ օրինակները.

Ոչ թե՝

Տուգանք նշանակելու մասին դադարանի որոշումը կարող է բողոքարկվել դուգանքի ենթարկված անձի կողմից,

այլ՝

Տուգանքի ենթարկված անձը կարող է բողոքարկել դուգանք նշանակելու մասին դադարանի որոշումը:

Ոչ թե՝

Հայցվորի կողմից Պատրասխանողին է առաքվել հայցադիմումը,

այլ՝

Հայցվորն առաքել է հայցադիմումը Պատրասխանողին:

Ներգործական սեռն օգտագործվում է, երբ անհրաժեշտ է ընդգծել գործողությունը կատարողին: Վերևում նշված առաջին օրինակում նախադասության մեջ ընդգծված է դատարանը՝ որպես գործողություն կատարող, երկրորդ օրինակում՝ հայցվորը: Կրավորական սեռ կարելի է օգտագործել այն ժամանակ, երբ պարզ չէ, թե ով է գործողություն կատարողը կամ արտահայտությունը հնչեցնողը նպատակ չունի ընդգծել գործողությունը կատարողին, այլ նպատակ ունի ընդգծել գործողության կատարված լինելու փաստը, որի դեպքում արդեն էական չէ, թե ով է գործողություն կատարողը: Օրինակ.

Հայցադիմումը վերադարձնելու մասին Դատարանի որոշումը կարող է **բողոքարկվել** ՀՀ վերաբննիչ քաղաքացիական դատարան:

Վերը նշված օրինակում նախադասության նպատակն է ընդգծել հայցադիմումը վերադարձնելու մասին որոշման բողոքարկման հնարավորությունը, այլ ոչ թե գործողությունը կատարողին (ենթակային): Այդ պատճառով նախադասությունը գերծ է ավելորդությունից:

Ընդհանրապես լեզվաբանները գտնում են, որ հայերենին առավել բնորոշ է ներգործական սեռի լեզվամտածողությունը, իսկ կրավորական սեռը հայերեն լեզվական առանձնահատկություններին դժվար է համակերպվում: Այդ իմաստով դատական ակտերում հաճախ է օգտագործվում «կողմից» բառը կրավորական սեռի պարագան շեշտելու համար, որ ոչ միայն լեզվին հաղորդում է անբնական երանգներ, այլ նաև քերականորեն սխալ է ու ավելորդ բարդացնում է նախադասության կառուցվածքը ու դրա ընկալումը: Ավելին, կրավորական սեռը, ի տարբերություն ներգործականի, ունի նաև հոգեբանական ներգործություն՝ թուլացնում է իմաստային շեշտադրումը, չեզոքացնում է նախադասությամբ հաղորդվող մտքի դիպուկությունը: Ձեր ուշադրությունն ենք հրավիրում ստորև նշված ցանկի օրինակների վրա.

Դատարանի կողմից որոշվեց	Դատարանը որոշեց
Գործատուի կողմից լուծվեց պայմանագիրը	Գործատուն լուծեց պայմանագիրը
Օրենքի կողմից նախատեսվող	Օրենքով նախատեսվող
Սակայն իր կողմից վերադարձվել են	Սակայն նա վերադարձրել է
Ամբաստանյալի կողմից կատարված	Ամբաստանյալի կատարած
Ամբաստանյալի կողմից կազմվել ու վավերացվել է	Ամբաստանյալը կազմել ու վավերացրել է
Հայցվորի կողմից ներկայացված	Հայցվորի ներկայացրած
Մինչև դատարանի կողմից որոշում կայացվելը	Մինչև դատարանի որոշումը կայացնելը

ԿԱՐԵՎՈՐ Է

Կրավորական նախադասություններ կիրառեք միայն այն դեպքում, եթե կարևոր է ընդգծել գործողությունը: Եթե կարևոր է ընդգծել գործողությունը կատարողին, կիրառեք ներգործական սեղի նախադասություններ:

Ներբայական դարձվածներ. աշխատեք տեքստը չծանրաբեռնել դերբայական դարձվածներով: Դրանց շարունակական օգտագործումը մեկ նախադասության կամ պարբերության մեջ ծանրաբեռնում է տեքստը, ընթերցողին շեղում հիմնական

ասելիքից և հաճախ պարբերության վերջում, որում կարող են ներառված լինել իինք և ավելի դերբայական դարձվածներ, ընթերցողը դժվար է կողմնորոշվում, թե որն էր պարբերության հիմնական ասելիքը կամ կենտրոնական միտքը։ Կարելի է դիմել մի քանի հնարքների, որպեսզի դերբայական դարձվածների շարունակական կիրառումը չծանրաբեռնի տեքստը։ Առաջին, առաջարկվում է դերբայական դարձվածների մի մասը փոխարինել երկրորդական նախադասություններով։ Դիտարկենք հետևյալ օրինակը՝

Մեջբերում դադարական ակտից.

... մեղադրանք է առաջադրվել այն բանի համար, որ նա... <<քրեական օրենսգրքի 242-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախադեսված հանրության համար վկանգավոր արարք կադրարելու համար դադարարված լինելով մեկ դարի վեց ամիս ժամկետով ազադագրվելու և զրկված լինելով երեք դարի ժամկետով դրանսպորտային միջոց վարելու իրավունքից, ալիոհու օգրագործած վիճակում 2019 թվականի մարտի 13-ին ժամը 22:30-ի սահմաններում... բեռնադար ավտոմեքենան վարելով գնացել է «Աշբարակ Բժշկական Կենտրոն» ՓԲ-ի ընդունարանի բակ, ապա մինելով ընդունարան, ինեղաթյուրված ձևով դրսնորելով իր ինքնահասդարման պահանջը, արհամարիելով հասարակության կողմից ճանաչում սրացած վարքագիր համընդհանուր կանոնները, բարոյական և իրավական նորմերը, իր և հասարակության անդամների համար ակնհայտորեն դիմավորությամբ կոպիդ խախտելով հասարակական կարգը և արդահայտելով բացահայր անհարգալից վերաբերմունք հասարակության նկարմամբ, շուրջ 10-15 րոպե գլուխությամբ սեռական բնույթը խովհանական հայիշյանքներ է հնչեցրել իիվանդանոցի աշխարհակիցների հասցեին, գլուխական ժամանակ խաթարվել է «Աշբարակ ԲԿ» ՓԲԸ-ի հիվանդանոցի բնականոն աշխարհը։

Նշված պարբերության մեջ դատարանը շարադրել է մեղադրյալի գործողությունները մոտ ինը դերայական դարձվածներով, որով տեքստը դարձրել է միապահաղ ու զերծ դինամիզմից: Վերջում գործողությունների նկարագրությունը եղրափակել է կրավորական սեղի նախադասությամբ, որով էլ ավելի է թուլացրել տեքստի ուժգնությունը: Մինչդեռ տեքստի հեղինակը կարող էր գործողությունները թվել ստորոգումով, իսկ վերջում իր ասելիքը եղափակեր ներգործական սեղի նախադասությամբ: Այդ դեպքում տեքստը կունենա հետևյալ տեսքը:

Մեջբերում դադուղական ակտից.

.... մեղադրանք է առաջադրվել այն բանի համար, որ նա... <<քրեական օրենսգրքի 242-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախադեսված հանրության համար վղանգավոր արարք կալրարելու համար դադապարտված **լինելով** մեկ դարի վեց ամիս ժամկետով ազադագրկման և զրկված **լինելով** երեք դարի ժամկետով դրանսպորտային միջոց վարելու իրավունքից, ալկոհոլ օգտագործած վիճակում 2019 թվականի մարտի 13-ին ժամը 22:30-ի սահմաններում... բեռնադրար ավտոմեքենան **վարելով գնացել** է «Աշբարակ Բժշկական Կենտրոն» ՓԲ-ի ընդունարանի բակ, **միգել է ընդունարան, ինեղաթյուրված ձևով դրսնորել** է իր ինքնահասկալման պահանջը, **արհամարհել** է հասարակության կողմից ճանաչում սրացած վարքագծի համընդհանուր կանոնները, բարոյական և իրավական նորմերը, իր և հասարակության անդամների համար ակնհայտորեն դիրքավորությամբ կոպիտ կերպով **խախտել** է հասարակական կարգը, **արդահայտել** է բացահայր անհարգալից վերաբերմունք հասարակության նկարմամբ, շուրջ 10-15 րոպե դրսողությամբ սեռական բնույթը խովհանական հայինյանքներ է **հնչեցրել** հիվանդանոցի աշխարակիցների հասցեին, դրևական ժամանակ **խաթարել** է «Աշբարակ ԲԿ» ՓԲԸ-ի հիվանդանոցի բնականոն աշխարանքը:

Երբ ներգործական սեղի նախադասությունները ստորոգվում են, տեքստը դառնում է կոնկրետ, ու վերանում է դերբայական դարձվածի իմաստային չեզոքությունը: Իսկ երբ դերբայական դարձվածները արագործն ու առանց շաղկապների միմյանց հաջորդում են, տեքստը ծեղք է բերում միօրինակություն, միապաղաղություն, կարդացվում է արագ, որի ընթացքում ընթերցողը դարձվածներն ընկալում է որպես չեզոք մտքեր, որոնք պետք է կրկնել շուտասելուկի պես, ու արդյունքում ուշադրությունից վրիպում են կարևոր դրվագներ ու տպավորություններ:

Պարզ և բարդ նախադասություններ. Դատական ակտերը հիմնականում բաղկացած են բարդ ստորադասական նախադասություններից, որոնք միմյանցից տարանջատվում են շաղկապներով (Եթե...., ապա; քանի որ...., ուստի; ոչ միայն...., այլև; ոչ թե...., այլ; այն...., որ; այնպես...., ինչպես և այլն): Բազմաթիվ են օրինակները, երբ դատական տեքստում մեկ նախադասությունը կազմում է մոտ կես էջ, որում նախադասություններն իրարից բաժանված են ստորակետներով: Սակայն խնդիրը ստորակետների քանակի մեջ չէ, այլ նրանում, թե քանի միտք է արտահայտված մեկ նախադասության մեջ և թե արդյոք դրանք համասեռ մտքեր են: Հաճախ նման երկար նախադասություններով պարփակված մեկ պարբերության մեջ զետեղված են գործողության հիմունքի, ձևի, ժամանակի, տեղի, նպատակի պարագաները: Դա առաջացնում է խառնաշփոթ ու, արդյունքում, տեքստը կորցնում է հետաքրքրությունը ընթերցանության համար: Ահա մի քանի խորհուրդներ, որոնք կօգնեն նույնիսկ բարդ նախադասություններով կազմված տեքստերը դարձնել ընկալելի և հեշտ ընթեռնելի:

- ▶ աշխատեք, որ պարբերությունները ունենան 5-8 տող: Պարբերության առաջին նախադասությունը պետք է արտահայտի պարբերության ամբողջ ասելիքը, այսինքն, կարևոր միտքը պետք է թողնել ոչ թե վերջում,

այլ նշել սկզբում՝ պարբերության առաջին նախադասությամբ։ Մնացած նախադասությունները պետք է ծառայեն առաջին նախադասության իմաստի բացահայտմանը։ Պարբերության վերջին նախադասությամբ պետք է ամփոփվի պարբերության ողջ ասելիքը։ Միևնույն ժամանակ, վերջին նախադասությունը պետք է հիմք հանդիսանա հաջորդ պարբերության առաջին նախադասության համար, և այդպես շարունակ։

- ▶ Նախադասությունը սկսեք կարճ ու կոնկրետ գոյականով (Ենթակայով)։ Այլ կերպ ասած, նախադասության սուբյեկտի (անձը կամ առարկան, որի մասին նախադասության մեջ շարադրվում է) նկարագրությունը պետք է արվի հակիրճ։ Սուբյեկտի նկարագրությունը, որը բաղկացած է մի քանի բառից ավելի բառակապակցությամբ, ծանրացնում է ու շեղում ուշադրությունը՝ տեքստը դարձնելով դժվար ընկալելի։
- ▶ Ենթական ստորոգյալից մի անջատեք միջանկյալ նախադասություններով կամ արտահայտություններով՝ հատկապես, եթե կազմել եք երկար նախադասություն։ Ընթերցողը նախադասության մեջ առաջին հերթին կողմնորոշվում է Ենթակայի և ստորոգյալի տեղադրմամբ։ Եթե նրանց միջև էական շեղում կա, դա կարող է խառնաշփոթ առաջացնել։

ԿԱՐԵՎՈՐ Է

Պարբերության մեջ երկար նախադասությունները բաժանեք մի քանի կարճ նախադասությունների։ Նախադասությունները շաղկապով կամ ստորակետով իրար միացնելու փոխարեն դրանք տարանջատեք վերջակետով։ Ցանկացած ընթերցող նման տեքստերն ընթերցելիս ավելի ուշ է հոգնում ու ավելի շատ մտապահում։ Ավելին, նման տեքստերն ավելի մեծ տպավորություն են թողնում ընթերցողի վրա։

Դատական ակտերի բառընտրություն

ԴԱՍ 6

Զուգահեռ օգտագործեք

«Դատական ակտերի շարահյուսություն
և բառընտրություն» սահիկը:

Դատական ակտերում հաճախ օգտագործվում են բառեր ու արտահայտություններ, որոնք տեքստի բովանդակությանը էական իմաստ չեն հաղորդում, անտեղի ծանրացնում են տեքստը, զրկում հստակությունից, պարզությունից, տեքստը դարձնում են դժվար ընկալվող: Հաճախ նման բառերն ու արտահայտությունները օգտագործվում են պրակտիկայի ուժով. տարիներ շարունակ դրանք շարունակաբար օգտագործվել են ու դարձել կաղապարված արտահայտություններ, որոնց սովորաբար որևէ կարևորություն չի տրվում դատավարության մասնակիցների կողմից: Դատական ճանաչողության, ապացույցների գնահատման, գործի լուծման համար նման արտահայտությունները որևէ նշանակություն չունեն: Ընդհակառակը, դրանք որոշ առումով նվազեցնում են խոսքի արժանահավատությունը, փաստարկների լրջությունը, քանի որ ավելորդ չափազանցության տպավորություն են հաղորդում տեքստին: Օրինակ, մի բան է ասել, որ փաստարկներն անհիմն են, մեկ այլ բան՝ փաստարկներն ակնհայտորեն անհիմն են: «Ակնհայտորեն» բառը մեծամասամբ օգտագործվում է խոսքին որոշակի երանգ տալու համար, քանի որ հազվադեպ է պատահում, եթե դատավարության կողմը ներկայացնում է ակնհայտորեն անհիմն փաստարկ: Հիմնականում փաստարկները լինում են թույլ հիմնավորված կամ վիճելի, քան թե ակնհայտորեն անհիմն: Իսկ երբեմն էլ բառերն օգտագործվում են մեխանիկորեն, առանց նույնիսկ դրանց իմաստն ընկալելու և նույնիսկ նկատելու դրանց գոյությունը: Այդպիսի բառերն օգտագործվում են սովորության համաձայն, շուտասելուկի պես, ու կոչվում են մակարույժ (պարագիտ) բառեր:

Վերը նշված օրինակներն ավելորդաբանություններ են, որոնցից պետք է խուսափել պարզ, հստակ ու գրագետ իրավական տեքստ ունենալու համար: Ուսումնասիրենք դրանցից առավել տարածվածները:

Վերաբերմունք արտահայտող բառեր. Դատական ակտը պետք է արտահայտի չեզոք վերաբերմունք: Օբյեկտիվ դիտորդի մոտ չպետք է ձևավորվի տպավորություն, որ դատարանն ունեցել է կանխակալ բացասական կարծիք դատավարության որևէ մասնակից անձի, նրա ներկայացրած դիրքորոշումների վերաբերյալ: Հակառակ դեպքում հարց կրարձրանա դատարանի անկախության կամ դատավորի անաշառության բացակայության մասին: Օրինակ, գնահատենք հետևյալ պարբերությունը.

Դատարանը գտնում է, որ նախաքննությունը և դրանից հետո հնարավոր դատաքննությունը ողջամտորեն կարող է տևական ժամանակ շարունակվել, իսկ թե դրանից հետո քրեական գործի ելքն ինչ լուծում կարող է ստանալ, պարզ չէ, քանի որ չի բացառվում, որ քրեական գործի վարույթը կարճվի կամ կայացվի արդարացման դատավճիռ: Իսկ նման պայմաններում զուտ նախաքննության փուլում քրեական գործի գտնվելն արդարացիորեն չի կարող հանգեցնել սույն գործով Համաներման օրենքի կիրառման արգելքին:

Եթե այս պարբերությունից հեռացնենք «արդարացիորեն» բառը, ապա բովանդակությունը չի փոփոխվի, մինչդեռ այդ բառի օգտագործումը արտահայտում է որոշակի կանխակալ վերաբերմունք խնդրո առարկա հարցին գնահատական տալիս: Քննարկենք մեկ այլ օրինակ.

Դատարանը նաև արձանագրել է, որ դեռևս բուն դատաքննությունը չի մեկնարկել՝ տուժողները և վկաները չեն հարցաքննվել, սակայն կրկին նոյն գործելառությունը չել է նաև, մեղադրյալի կողմից դատավարությանը մասնակցող անձանց վրա ապօրինի ազդեցություն գործադրելու մասին դատողություն կատարելու հիմքեր չկան, մինչդեռ տվյալ հիմքերի մասին ակնհայտորեն վկայող փաստարկները ներկայացվել են:

Սա մեջբերում է Վերաքննիչ դատարանի որոշումից, որով վերջինս դատական ստուգման է ենթարկել խափանման միջոց կալանավորման մասին առաջին ատյանի դատարանի որոշումը: Վերջին նախադասության մեջ «ակնհայտորեն» բառը Վերաքննիչ դատարանի՝ առաջին ատյանի դատարանի որոշմանը տված գնահատականին տալիս է ավելորդ զգացմունքայնություն, քննադատական երանգ, որն ավելորդ է, ավելին, կարող է երրորդ կողմից մոտ տպավորություն ստեղծել, որ դատարանը նախադասության ունի առաջին ատյանի դատարանի հանդեպ:

Եվս մեկ օրինակ՝

Թեև ամբաստանյալը և գումարտակի հրամանատարը նախաքննության ընթացքում հարցաքննվել են, սակայն ստուգման ենթակա վերը նշված հանգամանքն ըստ էտության չի արժևորվել, դրա շուրջ հարցաքննությունները կրել են իսկսարհ մակերեսային բնույթ:

Այս պարբերության մեջ կարիք չկար քննության մակերեսային լինելը գնահատել «իսկսարհ» ածականով, եթե դա դատական ակտի առարկա չի հանդիսանում, որը երևում է հետագա ողջ տեքստից: Հետևաբար, հնչեցված գնահատականը ավե-

լորդ ձևականություն էր, որն արտահայտում է որոշում կայացնողի սուբյեկտիվ վերաբերմունքը:

Մակաբույծ (պարագիտ) բառեր. դրանք բառեր են, որոնք որևէ կերպ չեն ազդում բովանդակության վրա, ավելորդ են ու անհարկի ծանրացնում են տեքստը: Հաճախ նման բառերն օգտագործվում են սովորության կամ ձևավորված պրակտիկայի համաձայն, և եթե այդ բառերը տեքստից դուրս բերվեն, բովանդակությունը որևէ կերպ չի տուժի: Երբեմն նման բառերը լեզվաբանորեն և նույնիսկ իրավաբանորեն անհմաստ են, իսկ երբեմն էլ դրանք այլ լեզվից, օրինակ, ոռուերենից ներմուծված արտահայտություններ են, որոնք խորթ են հայերենի լեզմամտածողությանը: Ահա դրանց օրինակները.

Ոռուերենից ներմուծված արտահայտություններից շատ է օգտագործվում «հանդիսանում է» բառը, որը ոռուերեն յաвлայեցած բառի թարգմանությունն է, և եթե ոռուերենում ասվում է օհ յավլայեցած սудեոյ ուրախությունը կամ առաջին ատյանի դատավոր», որտեղ ավելորդ է «հանդիսանում է» բառը: Նման օրինակ է նաև ստուգայի բառը՝ ազդեցությունը հայերեն տեքստերում: Եթե ոռուերենում ասվում է վօրոք ստուգայի բառը՝ ասվի «հարցը կայանում է նրանում», այլ դրա փոխարեն ճիշտ է ասելը «հարցը նրանում է»: Ահա մի քանի օրինակներ.

 ✗	✓
Խնդիրը կայանում է նրանում...	Խնդիրը նրանում է...
Նա հանդիսանում է առաջին ատյանի դատարանի դատավոր:	Նա առաջին ատյանի դատարանի դատավոր է:
Աշխատավարձի չափը կազմում է 200,000 դրամ:	Աշխատավարձի չափը 200,000 դրամ է:
Սահմանադրությունը դա պետության հիմնական օրենքն է:	Սահմանադրությունը պետության հիմնական օրենքն է:
Փաստաթուղթն իր մեջ ներառում է...	Փաստաթուղթը ներառում է...
Որոշումն իրենից ներկայացնում է...	Որոշումը ներկայացնում է...
Դատարանը գտնում է:	Դատարանը կարծում է:

Մի առանձին խոսակցության առարկա է «դա» դերանվան սխալ օգտագործումը: Լեզվի կոմիտեն դրա հետ կապված նոյնիսկ հայտարարություն է արել: Սխալ է ենթակայից անմիջապես հետո նոյն սուբյեկտի վերաբերյալ դնել դերանուն: Վերևում բերված է մեկ օրինակ՝ «Սահմանադրությունը դա պետության հիմնական օրենքն է»:

 Լեզվի կոմիտե / Language Committee
August 22, 2019 | 6

ԱԱ դերանվան սխալ գրությունը մասնաւոր այսպիսի բառով օրինակներ: Միայն պատճառող ռուտերների բառացի թարգմանությունն է (ուժում թու... մերթ այս... և այլ), հայետնում մըս չ գրությունը ներկայացնելու դրանուն: Եվք խոսակեց այս մեկանուն նաև և նույն ժըս:

«Սահմանադրության հիմնական օրենքն է»:

«Սերը այս գաղանեմքն է, որ կասում է եղու դրսեր կամ գաղանեմքն է»:

«Անանցանցը այս կամքն է, որ ապահովում է և սարդում արագ հաղորդակցություն» կամ «Անանցանց մարդկանց արագ հաղորդակցությունն ապահովում է»:

սությունը: Եթե նշվում է ենթական որպես նախադասության սուբյեկտ, ապա սխալ է կրկին շեշտել սուբյեկտը դերանվան նշումով: Այդ սխալը շատ տարածված է: Դա բխում է ռուսերեն **Конституция – это основной закон... артификационная норма-формула**, որում ենթակայից հետո դրվում է этօ դերանունը:

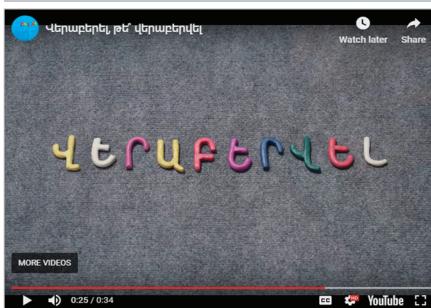
- ▶ Տարածված սխալ է, երբ **նման**, **բնույթի**, **կարգով**, **ձևով**, **կերպով** բառերը գործածվում են առարկայի կամ գործողության հատկանիշ ցույց տվող ածականի կամ մակրայի հետ միասին: Այդ դեպքում ստացվում է առարկայի կամ գործողության հատկանիշի կրկնակի շեշտադրություն: Ահա մի քանի օրինակներ.

✗	✓
Պատշաճ կարգով ծանուցվել է:	Պատշաճ ծանուցվել է:
Գրավոր կերպով տեղեկացվել է:	Գրավոր տեղեկացվել է:
Խստիվ կերպով արգելվում է:	Խստիվ արգելվում է:
Արագ կերպով քննել գործը:	Արագորեն քննել գործը:
Բժշկական բնույթի միջամտություն:	Բժշկական միջամտություն:
Մեղադրական բնույթի դատական ակտ:	Մեղադրական դատական ակտ:

Հաճախ բառը կիրառվում է սխալ իմաստով, սակայն շարունակվում է այդպես կիրառվել, քանի որ տարիների ընթացքում դա դարձել է կարծրատիպ, լայնորեն կիրառվող արտահայտություն՝ առանց խորամուղ լինելու իմաստի և կիրառության հակասականության մեջ։ Ստորև այսուսակում ներկայացված են մի քանի օրինակներ։ Գրեթե առանց բացառության կիրառվում է «օրինական ուժի մեջ մտած» արտահայտությունը, մինչդեռ եթե դատական ակտն ուժի մեջ է մտել, ապա պարզ է, որ դա տեղի է ունեցել օրինական կարգով։ Թեև օրենքով սահմանված եղրույթ է, սակայն անհմաստ միտք է արտահայտում։

Դիտեք տեսաֆիլմը

«Հայցը հետ վերադարձնել» արտահայտության մեջ երկու իրար հաջորդող բառեր արտահայտում են միևնույն իմաստը, հետևաբար, պետք է ուղղակի ասել «հայցը վերադարձնել»։ Իսկ մյուս օրինակում «անհարկի» բառն օգտագործվում է անհիմն բառի իմաստով, թեև դրանք տարբեր իմաստներ ունեն։ «Վերաբերվում» բառը լայնորեն օգտագործվում է «վերաբերում» բառի փոխարեն։ Եթե «որ» շաղկապն արտահայտում է նպատակի, պայմանի, պատճառի, ժամանակի և այլ իմաստներ, «որպեսզի» շաղկապն ունի միայն նպատակի իմաստը։ Այսինքն, երկրորդական նախադասությունը կարող է սկսվել «որպեսզի» շաղկապով միայն այն դեպքում, երբ երկրորդական **նախադասությունն արտահայտում է նպատակի իմաստ**։ «Արդյունքում» և «հետևանքով» բառերը նույնպես օգտագործվում են սխալ իմաստով։

Որևէ խախտում կամ բացասական երևոյթ ունի պատճառ, իսկ արդյունքը որևէ գործընթացի ավարտն է։ Ճիշտ է ասել, որ օրենքի խախտման պատճառով անձը գրկվեց իր իրավունքից, իսկ որոշումը կայացվեց քննության արդյունքում, այլ ոչ թե քննության պատճառով։

	✗	✓
Օրինական ուժի մեջ մտած:		Ուժի մեջ մտած:
Հայցը հետ է վերադարձվել:		Հայցը վերադարձվել է:
Հայցվորն անհարկի մեղադրում է:		Հայցվորն անհիմն մեղադրում է:
Դատարանի գործունեու- թյան անհարկի միջամտու- թյուն:		Դատարանի գործունեու- թյան անօրինական միջամտություն;
Ինչ վերաբերվում է դիմումին...		Ինչ վերաբերում է դիմումին...
Նա ինձ վատ է վերաբերում:		Նա ինձ վատ է վերաբերվում:
Անհրաժեշտ է, որպեսզի հայցվորի կողմից ներ- կայացված...		Անհրաժեշտ է, որ հայցվորի կողմից ներկայացված...
Քաղաքացուն անգործու- նակ ճանաչելու վերաբե- րյալ դիմումին պետք է կցվեն Դիմողի ընտանիքի անդամ հանդիսանալը հաստատող ապացուց- ներ, որպեսզի Դատարա- նը հնարավորություն ունենա պարզելու...		Քաղաքացուն անգործու- նակ ճանաչելու վերաբե- րյալ դիմումին պետք է կցվեն Դիմոդի ընտանիքի անդամ հանդիսանալը հաստատող ապացուց- ներ, որ Դատարանը հնա- րավորություն ունենա պարզելու...
Օրենքի խախտման արդյունքում...		Օրենքի խախտման պատճառով...

Ամփոփում. Դատական ակտերում անհրաժեշտ է առավելապես օգտագործել ներգործական սեղի նախադասություններ: ԿրաՎորական սեղի օգտագործումը խոսքին հաղորդում է չեզոք իմաստ: Ներգործական սեղ օգտագործեք, եթե ցանկանում եք շեշտադրել գործողություն կատարողին, ենթակային, իսկ եթե ցանկանում եք շեշտադրել գործողությունը, օգտագործեք կրաՎորական սեղ:

Լուծեք

Գրականության ցանկում ներառված վարժությունները:

Նվազեցրեք նաև դերբայական դարձվածները: Եթե թվարկում եք դերբայական դարձվածներով նախադասություններ, դրանց մի մասը փոխարինեք ներգործական սեղի երկրորդական նախադասություններով: Օգտագործեք առավելապես պարզ նախադասություններ: Խուսափեք մակաբույծ բառերից ու արտահայտություններից, որոնք ներկայումս իրավական տեքստերում շատ են:

Գրականություն

1. Սահիկ

3 Դատական շարահյուսություն և բառընտրություն

2.. Ազդարար

Դատական ակտերի շարահյուսություն

3. Վարժություն

Դերբայական դարձվածներ

4. Վարժություն

ԿրաՎորական արտահայտություններ

5. Լրացուց.ընթերց.

Իրավական փաստաթղթերի շարահյուսություն

6. Լրացուց.ընթերց.

Իրավական փաստաթղթերի բառընտրություն

7. Լրացուց.ընթերց.

Իրավաբանական գիր և գրություն

ԴԱՍ 7

Դատական ակտերի վկայակոչում նախադեպային իրավունքում

Դաս 7 Մարդու իրավունքների եվրոպական
դատարանի որոշումների
վկայակոչումը
դատական ակտերում:

2 ժամ

Դասի նպատակն է ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքի
կիրառության հիմունքներին ծանոթացնելը և գործնական գի-
տելիքներ ու հմտություններ հաղորդելը:

Ակնկալվող արդյունքները.

-
- լրարերակել նախադեպային նշանակություն ունեցող դարական ակտերը և դրանցում նախադե-
պային նշանակություն ունեցող դրույթները,
 - լրարերակել նախադեպային դրույթը (*ratio decidendi*) նախադեպային նշանակություն չունեցող
(*dictum*) դրույթից,
 - սովորել ՄԻԵԴ վճիռները և որոշումները վկայակո-
չելու ձևաչափերը,
 - կարողանալ պարզած կերպով դարական ակտե-
րից մեջբերումներ կատարել:
-

Դատական նախադեպը Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանում

Զուգահեռ օգտագործեք

«Հղումներ և վկայակոչումներ
դատական ակտերում» սահիկը:

Առնվազն 2002 թվականի ապրիլից, երբ Հայաստանի Հանրապետությունը վավերացրեց Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիան և դրանով հանդերձ ճանաչեց ՄԻԵԴ պարտադիր իրավագորությունը, ՀՀ դատական ակտերում վկայակոչվում են այս դատարանի վճիռները և որոշումները: Իսկ եթե ավելի ստուգ լինենք, ապա հայտնի են դեպքեր, երբ դատարանի որոշումները վկայակոչվել են նաև 1999 թվականին Արդարադատության խորհրդի կարգապահական վարույթում մի գործի կապակցությամբ: Այսօր արդեն դժվար է պատկերացնել ՀՀ-ում դատարանաստեղծ գործունեություն առանց Եվրոպական դատարանի որոշումների: Իրավունքի մի շարք ճյուղեր զարգացել են այս դատարանի որոշումների ազդեցության ներքո: Ավելին, որոշ ոլորտներում կան իրավահարաբերություններ, որոնք ավելի շատ կարգավորվում են Եվրոպական դատարանի ու Վճռաբեկ դատարանի նախադեպային, քան օրենսդրական դրույթներով: Մայոցամաքային իրավական համակարգի համար, ինչպիսին ՀՀ իրավական համակարգն է, դա առաջին հայացքից անսովոր է ու տարօրինակ է թվում: Այդուհանդերձ, դրա հիմնական պատճառը Եվրոպական դատարանի կողմից նախադեպային իրավունքը ճկուն օգտագործելու եղանակն է, առանց մեծ նշանակություն տալու նախադեպային իրավունք ավանդական բոլոր հատկանիշներին:

Ընդհանուր առմամբ, իրավաբանության մեջ հայտնի են նախադեպային իրավունքի հետևյալ տեսակները՝ պարտադիր նախադեպ, ազդող նախադեպ, կայուն [դատական] պրակտի-

կա (*jurisprudence constante*), համակարգային հարգանք դատական ակտերի շարունականության նկատմամբ և ոչ պարտադիր նախադեպ: Սկզբունքորեն, Եվրոպական դատարանը չի կիրառում պարտադիր նախադեպային իրավունք իր դատական իմաստով։ Կանոնների կուր համակարգը, որ գործում է Ընդհանուր իրավունքի (անգլո-սաքսոնական) երկրներում նախադեպային որոշումներ ու դրույթներ վկայակոչելիս չեն կիրառվում Եվրոպական դատարանի կողմից։ Հակառակ դեպքում Եվրոպական դատարանի համար հնարավոր չէր լինի իր նախադեպային որոշումները տարածել Եվրոպայի խորհրդի երկրներում, որոնց մեջ մասի համար նախադեպային իրավունքը պատմականորեն անձանոթ իրավական կատեգորիա է եղել։ Օրինակ, դասական նախադեպային իրավունքում գործում են *stare decisis* և *dictum* կանոնները։ Երկուան էլ եզրություններ են, որոնցից առաջինը նշանակում է նախադեպային նշանակություն ունեցող նորմատիվ բնույթի դրույթ դատական ակտում (թարգմանաբար՝ նման գործը որոշվում է նման կերպ), իսկ երկրորդը՝ նախադեպային նշանակություն չունեցող և նորմատիվ բնույթ չունեցող դրույթ դատական ակտում (թարգմանաբար՝ ընդհանուր ճշմարտություն)։ Այսինքն, նախադեպում դատավորը կայացնում է մի շարք եզրահանգումներ, որոնցից ոչ բոլորն ունեն նորմատիվ բնույթ և որպես այդպիսին ձեռք բերում նախադեպային արժեք ու ստանում պարտադիր իրավաբանական ուժ։ Եթե իրավաբանը դատարանում կամ իր փաստարկներում վկայակոչում է որևէ դրույթ դատական նախադեպից, պարտավոր է ցոյց տալ, որ այդ դրույթը նորմատիվ բնույթ ունի, ստացել է նախադեպային ուժ, իսկ նրա դատավարական հակառակորդը կարող է պնդել, որ վկայակոչված դրույթը *dictum*-է, այսինքն մի բան, որը դատավորը նշել է «հենց այնպես»՝ որպես ընդհանուր ճշմարտություն, որը, սակայն, դեր չի խաղացել դատավորի համար տվյալ որոշումը կայացնելիս։

Վերը նշված նախադեպային կանոնները խորությամբ չեն կիրառվում Եվրոպական դատարանի կողմից ու դատարանի

վարույթում երբեք չեն ծավալվում քննարկումներ այն մասին, թե արդյոք տվյալ դրույթը նախադեպային ուժ ունի, թե ոչ: Այսպիսով, Եվրոպական դատարանը չի կիրառում պարտադիր նախադեպային իրավունք: Դրա փոխարեն կիրառում է ոչպարտադիր նախադեպային իրավունք՝ ըստ վերը նշված ցանկի: Դատարանը չի ցանկանում իրեն կաղապարել պարտադիր նախադեպային իրավունքի կանոններով, որպեսզի ունենա որոշակի ազատություն իր դիրքորոշումներում, հնարավորություն ունենա հեռանալ նախադեպից և Կոնվենցիան մեկնաբանի տվյալ օրվա հասարակական հարաբերությունների լույսի ներքո՝ ապահովելով «Կոնվենցիան կենդանի իրավական փաստաթուղթ է» սկզբունքի կիրառումը, որ Կոնվենցիան շարունակի մնալ ժամանակակից իրավական փաստաթուղթ ու ապահովի իրական ու գործնական, այլ ոչ թե ծևական ու պատրանքային իրավունքներ: Օրինակ, եթե Եվրոպայի խորհրդի տարածքում ձևավորվում է կոնսենսուս որևէ իրավունքի վերաբերյալ, որը Կոնվենցիայով սահմանված չէ, և որի վերաբերյալ գանգատները Եվրոպական դատարանը շարունակ մերժել է նյութահրավական ratione materie հիմքի բացակայության հիմքով, Եվրոպական դատարանը կարող է որոշել փոխել իր նախադեպային իրավունքը, ամրագրել նոր իրավունքի գոյությունը և գանգատը ընդունել վարույթ՝ այդպիսով Կոնվենցիայի շրջանակում ստեղծելով նոր իրավունք: Ներկայացնենք հետևյալ օրինակը Բայարթյանն ընդդեմ Հայաստանի գործով վճռից:

Հաշվի առնելով վերոգրյալը և «կենդանի փաստաթուղթ» մոտեցմանը համապատասխան՝ Դատարանը, հետևաբար, այն կարծիքին է, որ հնարավոր չէ հաստատել Հանձնաժողովի կողմից սահմանված նախադեպային իրավունքը, և 9-րդ հոդվածն այսուհետ չպետք է մեկնաբանվի 4-րդ հոդվածի 3-րդ կետի «բ» ենթակետի հետ համակցությամբ: Հետևաբար, դիմումատուի բողոքը պետք է քննարկել բացառապես 9-րդ հոդվածի ներքո:

Մյուս պատճառը նրանում է, որ Դատարանը կիրառում է իրավագործություն 47 պետությունների իրավական համակարգերի նկատմամբ և որպեսզի կարողանա համագործակցել պատմականորեն զարգացման տարրեր ուղիներ անցած իրավական համակարգերի նման բազմազանության հետ, դատարանին անհրաժեշտ է ցուցաբերել ճկունություն Կոնվենցիան կիրառելիս: Սուբսիդիարության սկզբունքը, որի ներքո ՄԻԵԴ-ը Կոնվենցիան կիրառելիս պատասխանող պետությանն օժտում է հայեցողության նկատելի ոլորտով, կոչված է նաև ծառայելու այդ նպատակին:

Թեև դատարանը կիրառում է ոչ պարտադիր նախադեպային իրավունք և անհրաժեշտության դեպքում կարող է հեռանալ իր նախկին նախադեպայից, պրակտիկայում դա պատահում է շատ քիչ, փոխարենը, մեծամասամբ հետևում է իր նախկին վճիռներում արտահայտած իրավական դիրքորոշումներին և դրանցում ձևավորված սկզբունքներին, նախկին վճիռը իր համար հանդիսանում է նմանատիպ գործի լուծման եթե ոչ պարտադիր նախադեպային իրավունքի աղբյուր, այլ առնվազն որպես **տիպային օրինակ**, որը ապահովում է նախադեպային նորմատիվ սկզբունքների կիրառության կանխատեսելիություն և շարունակականություն: Դա է պատճառը, որ պրակտիկայում Դուք ավելի շատ կրախվեք նախկին որոշումները՝ որպես տիպային օրինակներ հետևողականորեն ընդորինակելու, քան թե նախկին որոշումներից հեռանալու դատական պրակտիկային: Ըստ այդմ, անհրաժեշտ է ուսումնասիրել մի շարք սկզբունքներ ու օրինաչափություններ, որոնց շրջանակներում Եվրոպական դատարանը հետևողականորեն հետևում է իր նախկին որոշումներին որպես տիպային օրինակներ: Դրանք հետևյալն են.

1. Նախադեպային ուժ ունեն և վճիռները, և որոշումները:

Դրանք հավասարապես վկայակոչվում են բոլոր դատական ակտերում որպես նախադեպային իրավունք (caselaw): Միայն է այն կարծիքը, որ որպես նախադեպական կարելի է վկայակոչել միայն ըստ էության կայացված

Վճիռները: Կոնվենցիայի մեծ թվով կարևոր սկզբունքներ սահմանվել, այնուինուն մեկնաբանվել ու վերամեկնաբանվել են որոշումների միջոցով, որոնք հավասարապես վկայակոչվում են դատական ակտերում:

2. Նախադեպային ուժ չունեն մեկ դատավորի կազմով կայացված անընդունելիության մասին վերջնական որոշումները, որոնք թեև դատական ակտեր են, սակայն գուրկ են բռվանդակային մասից ու բավարար չափով պատճառաբանված չեն, որ նախադեպային որոշման հատկանիշ ստանան: Այս որոշումները, ի դեպ, չեն հրապարակվում:
3. Նախադեպային ուժ չունեն նաև միջանկյալ որոշումները, օրինակ՝ Դատարանի կանոնակարգի 39 կանոնի հիմքով «միջանկյալ միջոց»՝ ըստ էության հայցի ապահովման միջոց կիրառելու մասին դատարանի որոշումները, որոնք նույնպես չեն հրապարակվում:
4. Դատարանը երբեմն հեռանում է իր նախադեպերից և ստեղծում նոր նախադեպեր: Հետևաբար, պետք է ձգտել առավելապես վկայակոչել ավելի ուշ ընդունված նախադեպեր՝ վստահ լինելու համար, որ նախադեպային դրույթը կիրառվում է պրակտիկայում, քանի որ բացակայում է որևէ ընթացակարգ, որով հայտարարվում է, որ տվյալ նախադեպը կորցրել է իր ուժը: Ավելի ուշ ընդունված նախադեպերին հղում կատարելը նաև նպատակահարմար է այն առումով, որ Եվրոպական դատարանը շարունակ հղում ու բարելավում է իր նախադեպային դրույթների տեքստը՝ դրանք ավելի համապատասխանեցնելով ներկա պրակտիկային:
5. Որպես կանոն, եթե դատարանը հղում է կատարում նախադեպային դրույթի, դրան անմիջապես հետևում է աղբյուրների՝ նախադեպերի վկայակոչումը: Եթե հնչեցված իրավական դիրքորոշմանը, որն ունի կոնցեպտուալ բնույթ, այլ ոչ թե փաստի գնահատական, չի հետևում

նախադեպային որոշումների վկայակոչում, ապա հարց է բարձրանում, թե արդյոք տվյալ դրույթը դատարանի կողմից աներկբայրեն ընդունվել է որպես նախադեպային: Ներկայացնենք հետևյալ օրինակը *Փիրուզյանն ընդդեմ Հայաստանի գործով ՄիԵԴ վճռից*.

գործողությունների կատարման անհրաժեշտություն կա և, որ քննությունը դեռ շարունակվում է:

98. Դատարանը վերահսատում է, որ հետագա քննչական գործողություններ կատարելու կամ քննությունն ավարտված չլինելու հիմնավորումները չեն համապատասխանում անծի քննության ընթացքում կավանքի տակ պահելու 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետով նախատեսված ընդունելի որևէ հիմքին:

99. Ինչ վերաբերում է թաքնվելու կամ վարույթին խոչընդոտելու վլանգին, ապա Դատարանը նշում է, որ թե՛ Մարզի ընդիհանուր

6. Դատարանը 98-րդ կետում արտահայտել է իրավական դիրքորոշում, որն իր բնույթով կոնցեպտուալ է ու աննախադեպ ու այդ հմաստով ոչ միայն առաջարել է իրավական հետևանք սույն գործով, այլ կարող էր առաջացնել իրավական հետևանք նաև իրավակիրառ պրակտիկայում: Նախադեպային իրավունքի հիմնական առանձնահատկությունը նրանում է, որ դատարանի իրավական դիրքորոշումը հետևանք է առաջացնում ոչ միայն տվյալ գործով, այլ նաև տվյալ գործից դուրս՝ փոփոխություն բերելով ոչ միայն իրավակիրառ պրակտիկայում, այլ, որոշ դեպքերում, նաև օրենսդրության մեջ: Մինչդեռ տվյալ դեպքում դատարանի դիրքորոշմանը չի հաջորդել որևէ հղում որևէ աղբյուրի վրա: Դա կարող է նշանակել, որ դատարանը դեռ չունի հստակորեն ձևավորված մոտեցում տվյալ հարցի վերաբերյալ և ամենայն հավանականությամբ դիրքորոշումն արտահայտել է միայն տվյալ դատական գործի համար, այսինքն՝ դիրքորոշումը *dictum* է՝ նախադեպային ուժ չունեցող: Որպես այլընտրանք, առնվազն կարելի վստահաբար պնդել, որ դատարանն

այդ միտքը նախկինում չի արտահայտել որևէ այլ վճռում, քանի որ հակառակ դեպքում կվկայակոչեր որևէ աղբյուր՝ նախկինում կայացված որոշում:

Կան նախադեպային դրույթներ, որոնք իրենց բնույթով ունիվերսալ են և որպես այդպիսին կիրառելի են Կոնվենցիայի ցանկացած հոդվածի կամ իրավահարաբերության առնչությամբ՝ անկախ փաստերի նմանությունից: Հետևաբար, էական չէ, եթե նախադեպի վկայակոչումն արվում է էական տարբեր փաստերի առնչությամբ, ու նման հանգամանքում անհիմն կլինի պնդել, որ վկայակոչված նախադեպը կիրառելի չէ, քանի որ երկու գործերի փաստերում կան էական տարբերություններ:

Սույն օրինակում վկայակոչվել է ընդհանուր բնույթի նորմ, որը կիրառելի է Կոնվենցիայի ցանկացած իրավահարաբերության նկատմամբ, քանի որ սահմանում է օրինականության ընդհանուր սկզբունքն իր երկու բաղադրիչներով՝ իրավական նորմի կանխատեսելիություն և մատչելիություն: Հետևաբար, կարիք չի լինի նաև ապացուցելը, որ վկայակոչված գործի փաստերը նման են վկայակոչվող գործի փաստերի հետ:

«Մեղադրող ապացույցը, լինի դա խոստովանության կամ իրեղեն ապացույցի տեսքով, որը ծեռք է բերվել բռնությունների գործադրման միջոցով կամ դաժանությունների կամ այլ վերաբերմունքի, որը կարելի է բնութագրել որպես խոշտանգում, երբեք չպետք է դրվի տուժողի մեղքի ապացույցի հիմքում, անկախ նրա ապացուցողական նշանակությունից»:

Հարությունյանն ընդդեմ Հայաստանի, թիվ 36549/03,
28/06/2007, § 63

Ի տարբերություն վերը նշվածի, սույն նախադեպային նորմը կարգավորում է կոնկրետ իրավահարաբերություն՝ խոշտանգման եղանակով ստացված ապացույցի օգտագործումը քրեական դատավարությունում՝ մեղադրական դատավճռում։ Հետևաբար, սույն նորմը վկայակոչելիս պետք է ցույց տալ քննության ենթակա գործի և վկայակոչված գործի փաստերի առավել մեծ նմանություն, մասնավորապես, տվյալ դեպքում, որ երկու գործով էլ մեղադրյալը ենթարկվել է խոշտանգումների, որ խոշտանգումն իրականացվել է ցուցմունքներ, հետևաբար, ապացույց ստանալու նպատակով, որ երկու դեպքում էլ այդ ապացույցները դրվել են մեղադրանքի հիմքում և երկու դեպքում էլ վարույթ իրականացնող մարմններ հիմնվել է այդ ապացույցների վրա։ Իսկ խնդիրը, թե տվյալ ապացույցն առանցքային է եղել, թե ոչ, էական չէ նախադեպային դրույթի ներքո։

Վերը նշված սկզբունքը սահմանվել է նաև Վճռաբեկ դատարանի կողմից, որը գրականության մեջ նշվում է որպես «Այվազյանի չափորոշիչ»։ Այդ մասին մանրամասնորեն նշվում է Դաս 4-ում։

ԿԱՐԵՎՈՐ Է

Եվրոպական դատարանի վարույթում նախադեպ վկայակոչելիս կարևոր է ոչ թե հիմնավորելը, որ դատարանը պարտադիր կերպով պետք է հետևի վկայակոչված որոշմանը, այլ որ վկայակոչված որոշումը **տիպային օրինակ** է տվյալ գործով նման որոշում կայացնելու համար։

Հղումներ կատարելու կանոնները

Եվրոպական դատարանը մշակել է դատական ակտերին հղումներ կատարելու կանոններ։ Համաձայն Դատարանի վճիռներին և որոշումներին անդրադառնալու և հղումներ տալու ձևաչափի ծանոթագրության՝ 1998 թվականի նոյեմբերի 1-ից մինչև

Լուծեք հավելվածի
«ՄԻԵԴ-ում նախադեպի
կիրառության մասին»
վարժությունը։

2007 թվականի ավարտը հրապարակված վճիռների և որոշումների հղումների ձևաչափը հետևյալն է.

- *գործի անունը (շեղադրություն (italics)),*
- *դիմումի համարը, պարբերության համարը (վճիռների դեպքում),*
- *Մարդու իրավունքների Եվրոպական դատարանի հապալումը (ECHR),*
- *դադին*
- *հարորդի համարը:*

2008 թվականի սկզբից մինչև 2015 թվականի ավարտը հրապարակված գործերի պարագայում հատորի համար առկա չէ (օրինակ՝ ECHR 2008): Որևէ հատուկ նշումի բացակայության պայմաններում մեջբերված տեքստը 'Պալատի կողմից հրապարակված գործն ըստ էության լուծող վճիռ է: Ցանկացած այլ պարագայում գործի անվանումից առաջ փակագծերում նշում է կատարվում, ինչպես, օրինակ՝ (dec)' ընդունելիության որոշումներ, (just satisfaction)' միայն արդարացի փոխհատուցմանը վերաբերող վճիռներ և այլն: [GC] (հայեր. ՄՊ) հապալումն ավելացվում է, եթե վճիռը կամ որոշումը կայացվել է Մեծ Պալատի կողմից:

Գրականություն

1. Սահիկ 4	Հղումներ և վկայակոչումներ դատական ակտերում
2. Ազդարար	Միե՞ն վճիռների և որոշումների հղումների ձևաչափ
-

ԴԱՍ 8 - 10

Խոցելի խմբերի վերաբերյալ դատական ակտեր կազմելու առանձնահատկությունները

Դաս 8 Հաշմանդամություն ունեցող անձինք 2 ժամ

Դաս 9 Կանայք 2 ժամ

Դաս 10 Վարժություններ 2 ժամ

Դասընթացի նպատակն է առանձին խոցելի խմբերի վերաբերյալ դատական ակտեր կազմելու առանձնահատկություններին ծանոթացնելը, մասնավորապես՝ որ դատական ակտեր կազմելիս դատավորները խուսափեն կարծրատիպային արտահայտություններից ու մտքերից, որոնք կարող են համարվել խտրական կամ կարող են հարց բարձրացնել դատավորի կանխակալության մասին:

Ակնկալվող արդյունքները .

-
- իմանալ, թե ինչու է անհրաժեշտ դատական ակտերը հարմարեցնել առանձին խմբերի կարիքներին,
 - սովորել, թե որ բառերն ու արտահայտություններն են համարվում խտրական հաշմանդամություն ունեցող անձանց, կանանց և երեխաների վերաբերյալ դատական ակտեր կազմելիս,

- սովորել այդ բառերի ու արտահայտությունների հոմանիշները:

Հաշմանդամություն ունեցող անձանց վերաբերյալ կարծրատիպեր

Դատական ակտեր կազմելիս պետք է գգույշ լինել, որ չօգտագործվեն այնպիսի բառեր, արտահայտություններ կամ մտքեր, որոնք խտրական են և կարող են հանգեցնել դատական ակտի անիրավաչափությանը, ինչպես նաև հարց բարձրանա դատավորի կանխակալության, արդյունքում՝ անաշառության բացակայության մասին։ Հաճախ արտահայտությունները կարող են առերևույթ չեզոք իմաստ ունենալ, սակայն խոցելի խմբի ընկալմամբ իրենց մեջ պարունակեն խտրական իմաստ։ Հակախտրականության տեսանկյունից անձի ընկալումը երբեմն որոշիչ նշանակութուն ունի՝ անկախ դիտավորության առկայությունից։ Հետևաբար, եթե հաշմանդամություն ունեցող անձի ընկալմամբ որևէ արտահայտություն իր մեջ պարունակում է խտրական իմաստ, առավել նպատակահարմար է այդ արտահայտությունը չօգտագործել, քան թե պնդել, թե դիտավորություն չի եղել անձի նկատմամբ խտրական վերաբերմունք դրսնորել, կամ թե բառն իր սովորական իմաստով խտրական իմաստ չունի։ Առավել կարևոր է, թե տվյալ խմբի ներկայացուցիչներն ինչպես են նախընտրում, որ իրենց անվանեն ինչպես առօրյա կյանքում, այնպես էլ դատական ակտերում։ Առավել հաճախ խտրականությունը դրսնորվում է կարծրատիպերի միջոցով։ Կարծրատիպերը հասարակական պատկերացումներ են երևույթների վերաբերյալ, որոնք հեռու են ճշմարտությունից, սակայն դրանք ընկալվում են որպես այդպիսին, քանի որ ծևավորվել են երկար տարիների ընթացքում։ Հաճախ կարծրատիպային մտքերի արտահայտությունների հետևում թաքնված է կանխակալ բացասական կարծիք, նախապաշարմունք տվյալ անձի կամ անձանց խմբի նկատմամբ։

պայմանավորված կենսաբանական կամ այլ հատկանիշներով, այդ թվում՝ նաև առողջական վիճակով: Այդուհանդերձ, ինչպես նշվեց վերևում, նույնիսկ եթե արտահայտված մտքի կամ բառի հետևում բացակայում է կանխակալ որևէ դիտավորություն՝ անձին վիրավորելու կամ նսեմացնելու վերաբերյալ, դիտավորության բացակայությունն ինքնին բավարար չէ, կարևոր է նաև, թե ինչպես է հասցեատերն ընկալում նման արտահայտությունը:

Հաշմանդամություն ունեցող անձանց վերաբերյալ տարածված են բազմաթիվ կարծրատիպեր, որոնք խորական են: Ընդհանրապես պետք է հիշել, որ ներկայումս աշխարհում տարածված է հաշմանդամության «սոցիալական» կամ «մարդու իրավունքների» մոդելը՝ ի փոխարեն արդեն անցյալում մնացած «բժշկական» մոդելի: Ըստ բժշկական մոդելի՝ հաշմանդամություն ունեցող անձը համարվում է հիվանդություն ունեցող անձ, ում պետք է բուժել: Հետևաբար, ի սկզբանե համարվում է, որ նա խոցելի է, անհավասար վիճակում է գտնվում այլոց համեմատ, որ նրանք անհավասար հնարավորություններ ունեցող մարդիկ են, որոնց պետք է կարեկցել ու օգնել, իսկ հաշմանդամությունը համարվում է որպես հիվանդություն, դժբախտություն: Հասարակական իրավագիտակցության և պատկերացման մեջ դեռ գերակայում է հաշմանդամության բժշկական մոդելը: Հաճախ պետական ու համայնքային ծրագրերում գերակշռում է կարեկցանքի, օգնության և նույնիսկ խղճահարության շեշտադրումներ: Հասարակությունը մեծամասամբ նույնպես այդ մտայնությամբ է առաջնորդվում, երբ

Դիտեք տեսաֆիլմ «Հաշմանդամության մասին հանրային կարծիքը»:
Հասանելի է հետևյալ հղումով:

<https://www.youtube.com/watch?v=W05EbawWvrM&feature=youtu.be>

Հաշմանդամության մասին հանրային կարծիքը

է, որ նա խոցելի է, անհավասար վիճակում է գտնվում այլոց համեմատ, որ նրանք անհավասար հնարավորություններ ունեցող մարդիկ են, որոնց պետք է կարեկցել ու օգնել, իսկ հաշմանդամությունը համարվում է որպես հիվանդություն, դժբախտություն: Հասարակական իրավագիտակցության և պատկերացման մեջ դեռ գերակայում է հաշմանդամության բժշկական մոդելը: Հաճախ պետական ու համայնքային ծրագրերում գերակշռում է կարեկցանքի, օգնության և նույնիսկ խղճահարության շեշտադրումներ: Հասարակությունը մեծամասամբ նույնպես այդ մտայնությամբ է առաջնորդվում, երբ

խոսքը գնում է հաշմանդամություն ունեցող անձանց մասին: Այդ ամենը խտրական վերաբերմունք է, և աստիճանաբար պետք է ծերբազատվել նման կարծրատիպերից:

Ի տարբերություն դրա, հաշմանդամության սոցիալական մոդելը ենթադրում է, որ հաշմանդամություն ունեցող մարդիկ համարվում են այլոց հետ հավասար հնարավորություններ ունեցող անձինք, եթե հասարակությունն ապահովի հավասար պայմաններ նրանց տեղաշարժի, որոշումներ կայացնելու, իրավունակության և այլ հարցերում, որոնք ակնկալում են հաշմանդամություն ունեցող անձանց լիիրավ և հավասար հնարավորությունների հիման վրա մասնակցություն հասարակական կյանքի բոլոր ոլորտներում:

Հայաստանի Հանրապետությունում հաշմանդամություն ունեցող անձանց վերաբերյալ հիմնական իրավական ակտը «Հաշմանդամների սոցիալական պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքն է, որն ընդունվել է 1993 թվականին: Հաշվի առնելով, որ օրենքն ընդունվել է Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին ՄԱԿ-ի կոնվենցիայի նախագծումից և ընդունումից շատ առաջ և չի համապատասխանում հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների միջազգային ժամանակակից սկզբունքներին ու չափանիշներին, ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության կողմից մշակվել է «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների պաշտպանության և սոցիալական ներառման մասին» նոր օրենքի նախագիծը, որը ներկայում տեղադրված է իրավական ակտերի նախագծերի հրապարակման www.e-draft.am կայքում հանրային քննարկման համար: Նոր օրենքի հիմնական նպատակն է իրավակիրառ պրակտիկայում, հասարակական հարաբերություններում և մտածելակերպում հաշմանդամության սոցիալական մոդելի, մատչելիության և հնարավորությունների հավասարության, խտրականության բացառման հիմնարար սկզբունքների ներդնումը:

Վերը նշված զարգացումներին զուգընթաց՝ դատական ակտերը նույնպես պետք է համապատասխանեն հաշմանդամու-

Օգտագործեք

«Բառեր և արտահայտություններ»

ազդարարը: Դա կարող է նաև

արդյունավետ ուղեցույցային

**փաստաթուղթ հանդիսանալ գործնական
կիրառության համար:**

Միայն տարբերակներ

- > թերապետ անհարու սահմանափակ հիմնարկություններով անձ
- > ևս ասունի է
- > ևս ուսուն է
- > ևս զանիած է սպառակին
- > ևս թերապազած է
- > բնածին դեֆեկտ ունի
- > ևս հսկող հետաքրի խորի ունի
- > ևս խոստախուն է
- > տառապարագում է ունենածուն

Նախընտրելի տարբերակներ

- ✓ Հաշվանապահություն ունեցող անձ
- ✓ ևս ասունիք ունի
- ✓ ևս ուսուն հսկանախ ունի
- ✓ ևս սպառ է օսպառքում
- ✓ սովորու ոժվարություններ ունի
- ✓ շինու է աչքու սպառք օգնարար և այլ
- ✓ ևս չի սպա կառ խոր ունի
- ✓ ևս մոտար խմիլ ունի

թյան սոցիալական մողելի պահանջներին: Առաջին հերթին, դատական ակտերի տեքստերում պետք է բացառել կարծրատիպային արտահայտություններ, կար ե կ ց ա ն ք ի , խղճմտանքի իմաստ պարունակող բառերի օգտագործումը: Ինչպես գուցե արդեն նկատեցինք, անհրաժեշտ է ձեռնպահ մնալ «հաշմանդամ»

բառի օգտագործումից, այլ դրա փոխարեն օգտագործել «հաշմանդամություն ունեցող անձ» արտահայտությունը: Այսինքն, անհրաժեշտ է խուսափել հաշմանդամ բառն օգտագործել որպես գոյական: Միևնույն ժամանակ «հաշմանդամություն ունեցող անձ» արտահայտության հակառակ իմաստը «նորմալ», «առողջ» կամ «լիարժեք» բառերը չեն, այլ՝ ոչ հաշմանդամ կամ հաշմանդամություն չունեցող անձ:

Աշխատեք խուսափել այնպիսի արտահայտություններ օգտագործելուց, որոնք հաղորդում են դրամատիկ երանգներ, օրինակ՝ «դառն ճակատագիր», կամ «ողբերգական պատահարի բերումով հաշմանդամ դարձած», կամ «սայլակին գամված»: Շատ է օգտագործվում «տառապել» բառը որևէ հիվանդության հետ, օրինակ՝ «տառապում է առտիկմով», «տառապում է ուղեղային կաթվածով», մինչդեռ դրանց փոխարեն կարելի է ասել. «նա առտիկմ ունի», «նա ուղեղային կաթված ունի»: Կամ պետք է ասել «նա Դառնի համախտանիշ ունի», այլ ոչ թե՝ «նա դառն է»: Նմանապես սխալ է օգտագործել «նա առտիկ է», «կույր տղա», «նա դառն է», այլ դրա փոխարեն աշխատեք

օգտագործել «նա առևտիզմ ունի», «կուրություն ունեցող տղա», «նա դառնի համախտանիշ ունի» արտահայտությունները:

Այսինքն, անհրաժեշտ է խուսափել առողջական վիճակը որպես պիտակ օգտագործելուց, քանի որ պիտակավորումը կարծրատիպ է՝ խորական մոտեցում: Հոգեկան կամ հոգեբանական հաշմանդամության հետ կապված բառերը, ինչպիսիք են զիժ, դառն, հոգեկան, ավելի շատ նման են պիտակների ու հասարակական պատկերացմամբ հաճախ որանք հենց վիրավորելու նպատակով էլ օգտագործվում են:

Եվրոպայում վաղուց են հրաժարվել ինվալիդ բառի կիրառումից, որն իրականում ունի անվավեր, ոչ լիարժեք իմաստներ, մինչդեռ այդ բառը լայնորեն օգտագործվում էր խորհրդային Միությունում և 90-ական թվականներին՝ Հայաստանում:

Այսպիսով, խոսքը ձևավորում է մեր պատկերացումը մարդու մասին, նմանապես արտահայտությունը դատական ակտում ցոյց է տալիս դատավորի պատկերացումը հաշմանդամություն ունեցող անձի մասին: Մենք ոչ մեկս զերծ չենք կարծրատիպային մտածելակերպից, հաճախ նոյնիսկ դա չգի-

**Այս հետազոտության մեջ
մանրամասն վերլուծություններ են արվել
դատական կարծրատիպերի մասին,
որոնցից մի քանի օրինակներ
ներկայացվել են տեքստում:**

տակցելով: Սակայն եթե ձևավորվել է հասարակական կամ իրավական մշակույթ հասարակության որոշակի խմբերի կողմից կոնկրետ կարծրատիպերի անընդունելիության վերաբերյալ, նոյնիսկ եթե բառն իր սովորական իմաստի մեջ կամ որևէ բացատ-

Programmatic Cooperation Framework for Armenia, Azerbaijan, Georgia, Republic of Moldova, Ukraine and Belarus

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

Implemented
by the Council of Europe
CONSEIL DE L'EUROPE

րական բառարանի ներկայացմամբ ունի չեզոք իմաստ, չմոռանանք, որ հասարակական հարաբերություններում շարունակ տեղի են ունենում փոփոխություններ և դատական ակտերը պետք է արտահայտեն այդ փոփոխությունները:

Կանանց վերաբերյալ կարծրատիպեր

Դատական կարծրատիպերը կանանց համար արդարադատության մատչելիության առավել տարածված խոչընդոտներից են Հայաստանում, ինչպես նաև աշխարհի շատ երկրներում: Երբեմն կարծրատիպերը կանխորոշում են գործի ելքը. օրինակ, երբ հանցավոր արարքի քրեակրավական որակման հիմքում ընկած է հասարակության մեջ կամ ընտանիքում կնոջ դերի կամ կենսաբանական հատկանիշների կարծրատիպային մոտեցումները: Այսպես, հայտնի են դեպքեր, երբ դատական ակտում մեղադրյալի կումուլատիվ աֆեկտի վիճակը գնահատվել է նրանով, որ նրա կինը, հանցագործության գրիը, դրսեւողել է հակաբարոյական վարքագիծ: Գործել է կարծրատիպը, որ անհավատարիմ կանայք արժան են բռնության, կամ որ հենց կանանց «անբարոյական վարքագիծը» ինքնաբերաբար հանգեցնում է աֆեկտի և արդարացնում բռնությունը նրանց հանդեպ: Մինչդեռ անբարոյական բարի օգտագործումը դատական ակտում միանգամայն տեղին չէր, ուախտական պիտակավորում է, ըստ որի ստացվում է, որ միայն ամուսնության մեջ գտնվող կանայք են ընդունակ կատարել անբարոյական արարք, եթե գտնվում են արտամուսնական կապի մեջ: Մի հետազոտության մեջ հարց է բարձրացվում, թե արդյոք դատական ակտում անբարոյականության մասին նոյն եղորհանգումը կլատարվեր, եթե նման հանգամանքում ամուսինը լիներ հանցագործության գործ և կինը նրան դանակահարած լիներ դավաճանության համար:

Բազմաթիվ երկրներում բռնաբարության հանցակազմում վճռորոշ օբյեկտիվ հատկանիշ է, օրենքով կամ ձևավորված պրակտիկայի ուժով, թե արդյոք տուժողը ցույց է տվել դիմադրություն: Եթե դիմադրության մասին փաստը բացակայում է, արարքը չի կարող համարվել բռնաբարությունը գանձնության ցանկում ներառված վարժությունները (Սահիկ 6-9):

Լուծեք

Գրականության ցանկում ներառված վարժությունները
(Սահիկ 6-9):

թյուն: Նման մոտեցումը նույնպես բխում է տարածված կարծրատիպից, որ բռնաբարության զրիերը պետք է ֆիզիկական դիմադրություն ցույց տված լինեն: Մինչդեռ շատ են դեպքերը, երբ բռնաբարության զրիը հենց սկզբից դադարում է որևէ դիմադրություն ցույց տալ, որը բացատրվում է տարբեր պատճառներով՝ վախ, շոկ, ահարթեկում: Տիրում է նաև տարածված կարծրատիպ, որ կանայք հաճախ հնարում են բռնության կամ բռնաբարության մասին պատմություններ, որ վլեծ լուծեն իրենց տղամարդկանցից:

Ընտանեկան բռնության գործերով ամենատարածված կարծրատիպերը ենթադրություններն են, որ 1) կանայք չափազանցնում են պոտենցիալ վտանգը, քանի որ իրենց բռնությամբ էմոցիոնալ են, 2) նրանք իրականում չեն ցանկանում հեռանալ իրենց բռնարար ամուսիններից, այլ պարզապես նախազգուշացնում են նրանց, հետևաբար՝ չափազանցնում են փաստերը, 3) վերջիվերջո, նրանք պարզապես կմիանան իրենց ամուսիններին, հետևաբար, պետությունը չպետք է միջամտի նրանց նեղ անձնական, ընտանեկան խնդիրներին:

Հայտնի են դեպքեր, երբ բռնության մասին հաղորդում ներկայացրած կնոջ ներկայացուցիչներին ուստիկանության աշխատակիցը տարակուսանք է հայտնել, որ կինը պետք է որ ինչ-որ վատ բան արած լիներ, որ ամուսինը նման վատ վերաբերմունք է ցուցաբերել:

Վերը նշված օրինակները կանխակալ բացասական վերաբերմունքի դրսևորումներ են: Դատական ակտերում նման գնահատականներ չեն կարող հնչել, հակառակ դեպքում դատավարության կողմը կարող է հարց բարձրացնել արդար դատաքնության իրավունքի խախտման համար՝ դատավորի անաչառության բացակայության, արարքի սխալ որակման հիմքով, կամ խտրականության արգելքի իրավունքի խախտման հիմքով:

Հաշվի առնելով կանանց խոցելիությունը որոշ տեսակի իրավախսախտումների գործերով, օրինակ՝ սեռական բռնության, թրաֆիքինգի, ընտանեկան բռնության գործերով, ան-

իրաժեշտ է, որ արդարադատության մարմինները, դատարանները ցուցաբերեն գենդերազգայուն մոտեցում արդարադատություն իրականացնելիս: Դա վերաբերում է նաև դատական ակտերի տեքստերին: Բացի նրանից, որ դատավորներն արարքը որակելիս պետք է գերծ մնան կարծրատիպային գնահատականներից, նրանք պետք է զգուշություն ցուցաբերեն որոշակի արտահայտություններ, բառեր, գնահատականներ հնչեցնելոց, որոնք կարող են դատավարության կողմի մոտ տպավորություն ստեղծել, որ դատավորն ունի կանխակալ բացասական դիրքորոշում կամ նախապաշարմունք կոնկրետ իրավահարաբերություններում կնոջ դերի վերաբերյալ:

«Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման մասին» ՀՀ օրենքով սահմանվում է «գենդերային կարծրատիպեր» հասկացությունը, ըստ որի «գենդերային կարծրատիպերը կանանց և տղամարդկանց միջև տարբերությունների մասին տվյալ ժամանակահատվածում տվյալ հասարակության մեջ առկա կարծրացած պատկերացումներն են: Այսինքն՝ գենդերային կարծրատիպերն ընդհանրացված կամ կանխակալ պատկերացումներ են այն հատկանիշների կամ դերերի վերաբերյալ, որոնց պետք է համապատասխանեն կանայք և տղամարդիկ տվյալ ժամանակահատվածում և հասարակարգում՝ **զուտ իրենց սեռի պատճառով**:

Գենդերային հիմքով կարծրատիպերը լինում են չորս տեսակ՝ սեռով պայմանավորված կարծրատիպեր, սեռականությամբ պայմանավորված կարծրատիպեր, սեռով պայմանավորված դերերի մասին պատկերացումներ և համադրված կարծրատիպեր:

Սեռով պայմանավորված կարծրատիպերը կնոջ և տղամարդու ֆիզիկական, կենսաբանական հատկանիշների հիմքով ընդհանրացված կանխակալ բացասական կարծիքներ են: Օրինակ՝

Երեխայի ինամակալության գործով դադարկան քննության ընթացքում դադարիրը բանավոր հայդարարում է, որ կինը սիրեկան ուներ, հետևապես չէր կարող լավ մայր լինել: Այս համոզմունքը կապված է կնոջ սեռականության վերաբերյալ կարծրադիմացի հետ: Նոյնանման հանգամանքում դրամարդկանց պարագայում դրան այդքան էլ մեծ նշանակություն չի պրվում: Կնոջ ամուսնական դաշտաճանության հարցը վերաբերելի չէ երեխայի ինամակալության հարցը դադարկան կարգով լուծելի:

«...ի հավելումն վերը նշվածի, չպետք է մոռանալ, որ վիրահաբության պահի դրությամբ հայցվորն արդեն 50 տարեկան էր և ուներ երկու երեխա, այսինքն՝ գլուխում էր մի պարիքում, երբ սեռական հարաբերություն ունենալն այնքան կարևոր չէ, որքան երիտասարդ դարիքում, որի նշանակությունը նվազում է դարիքի հետ»:

Սեռականությամբ պայմանավորված կարծրատիպերը կանաց և տղամարդկանց սեռական վարքագծի և դրա հատկանիշների վերաբերյալ ընդհանրացված կամ կանխակալ կարծիքներ են: Սեռականությամբ պայմանավորված խտրականության օրինակ է հետևյալ դատական ակտը (մեջբերում).

Դադարանը, գնահատելով քրեական գործով ձեռք բերված ապացույցները, գլուխում է, որ դուժող ... - ի դարիներ շարունակ տրևած հակաբարոյական վարքագիծը' ... - ի հետ փաստական ամուսնության մեջ գլուխելու պայմաններում միաժամանակ այլ դրամարդկանց հետ ինպիս կապեր պահպանելը, իրենից հեռանալու դեպքում ... - ին սպառնալիքներ դալը, դեպքին նախորդող օրը ... - ի հետ

իր սիրեկան ... - ի հետ հանդիպման ընթացքում վերջինիս սեր խոսպովանելը և դեպքի գիշերը ... - ին կով անվանելը, նրան դանից դուրս շարդելու սպառնալիքները, այնուհետք լիկորի շնոր ... - ի գիշին հարվածելը կարող էին երկարագու հոգեճնշող իրավիճակ սրեղծել ... - ի մոտ և սպանություն կարարելու պահին նրա մոտ կարող էր առաջանալ հոգեկան խիստ հոգմունքի վիճակ:

Այսպիսով, դադարանն ապացուցված է համարում, որ Վոլոդյա Մուրադյանը սպանությունը կարարել է բուժողի կողմից դրսնորած պարբերաբար հակաբարոյական վարքագիծի կապացությամբ առաջ եկած երկարագու հոգեճնշող իրավիճակի հետևանքով հանկարծակի առաջացած հոգեկան խիստ հոգմունքի վիճակում, որպիսի արարքի համար նա պեղը է պարասիստավության ենթարկվի <<քրեական օրենսգրքի 105-րդ հոդվածի 1-ին մասով:

Գործով միանշանակ դիպում է բուժողի հակաօրինական վարքագիծը՝ խոհանոցի պարուիանի ապակին կողրելը, աղբը պաշտպանյալի երեսին շարդելը, առաջին անգամ դանակը պաշտպանյալին դայն ու ասելը «դիա խիի ինձ», ազրեսիվ վիճակում դանակը վերցնելը և պաշտպանյալի վրա հարձակվելը, երրորդ անձի ներկայությամբ վիրավորանք հասցնելն ու անբարոյական վարքագիծն՝ ամուսնական անհավաքարմությունը:

«Տուժողի գործադրած բոնության, ծաղրուծանակի, ծանր վիրավորանքի կամ այլ հակադրավական կամ հակաբարոյական գործողությունների (անգործության), ինչպես նաև բուժողի՝ պարբերաբար դրսնորած հակա-

րավական կամ հակաբարոյական վարքագծի կապակցությամբ առաջ եկած երկարավոր հոգեճնշող իրավիճակի հետևանքով հանկարծակի առաջացած հոգեկան խիստ հոգմունքի վիճակում կարարած սպանություն»:

Սեռով պայմանավորված դերերի ընկալման հիմքով կարձատիաբերն ընդհանրացված կամ կանխակալ կարծիքների են, որ կնոջը կամ տղամարդուն վերապահված է որոշակի դերակատարում՝ պայմանավորված նրանց սեռով։ Այդպիսիք են հետևյալ մեջբերումները դատական ակտերից՝

Կանայք, բնականաբար, ավելի լավ են հոգ դրանում երեխաների և ընդունիքի մյուս անդամների մասին, քան դղամարդիկ։

Տղամարդիկ են տան հացի խնդիրը հոգացողները, և ընտանիքը ֆինանսապես ապահովելը նրանց աշխատանքն է, նրանց պարտականությունների մեջ է մտնում։

Գրականություն

- Սահիկ 5
Առանձին խումբ անձանց վերաբերյալ գործերով դատական ակտեր կազմելու առանձնահատկությունները
- Սահիկ 6
Գենդերային խտրականությունը և քրեական արդարադատության մատչելիությունը

3. Սահիկ 7 Գենդերային կարծրատիպեր քրեական արդարադատությունում – ամուսնաընտանեկան հարաբերություններ
4. Սահիկ 8 Գենդերային կարծրատիպեր քրեական արդարադատությունում – սեռական բռնություն
5. Սահիկ 9 Գենդերային կարծրատիպեր քրեական արդարադատությունում – աշխատանքային հարաբերություններ
6. Ազդարար Բառեր և արտահայտություններ
7. Լրացուց. ընթ. Դատավորների և դատախազների վերապատրաստման համար՝ կանանց համար արդարադատության մատչելիության ապահովման վերաբերյալ ձեռնարկ
-

ԱՐԱ ՂԱԶԱՐՅԱՆ

**ԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻ
ՄՇԱԿՄԱՆ
ՀՄՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ**

Եվրոպայի խորհրդին առաջատարված է մայորատարությունը՝ իրավունքը ունենալով կազմակերպության շարունակական նկատմամբ: Եվրոպայի խորհրդին անդամակցությունը կազմված է 47 պետություններից, որոնցից 27-ը միասմանը և առաջնային միջազգային միավորներ են: Եվրոպայի խորհրդը այսպահպես պահպանության ստորագրությունը է Այսուհետ իրավունքը առաջարկության ստորագրությունը և հիմնադրամը ազգային պահպանությունը և համաշխատ համատրամադրությունը կազմուելու համար: Այսուհետ պահպանության ստորագրությունը առաջարկության ստորագրությունը և օրենքի գրառադրությունը պահպանության և պահպանության համապատասխան պահպանությունը կազմուելու համար: Այսուհետ պահպանության ստորագրությունը և կողմանական պահպանությունը կազմուելու համապատասխան պահպանությունը կազմուելու համապատասխան պահպանությունը:

www.coe.int

Եվրոպական վիտքաբերության 27 Եվրոպական ժողովրդականական երկնակարգի տևականական և բարձրագույն պահպանությունը գործությունում է՝ որ 500 միջնին բարեպահների համար առանց պահպան և ապահովության աշխատավոր համապատասխան կազմակերպություն: Այս առնենք իրազրուելու համար ԵՄ Երիտրեա իրավունքին և Ասումինիութեր՝ ԵՄ աշխատավոր կազմակերպությունը համապատասխան համակարգությունը և Եվրոպական ժողովրդականական մարդու իրավունքին և հիմնադրամը ազգային պահպանությունը և համապատասխան պահպանությունը կազմուելու համար: Այսուհետ պահպանության ստորագրությունը և կողմանական պահպանությունը կազմուելու համապատասխան պահպանությունը և կողմանական պահպանությունը:

<http://europa.eu>

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

Implemented
by the Council of Europe